פרשיות באגרות הראי"ה

# הישיבה ביפו (תרס"ז–תרע"ד)

שבט תרס"ז – אייר תרע"ד (1907–1914)

12 אגרות

הסיפור, האגרות לפי הסדר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

## הסיפור בקצרה

באייר תרס"ד (1904) הגיע הרב קוק ליפו, לכהן כרב יפו והמושבות. ביפו היה תלמוד התורה "שערי תורה", אבל לא הייתה ישיבה לבחורים: הנערים המוכשרים הלכו ללמוד בישיבות ירושלים (כרך א', אגרת נב). במושבות צמח "הישוב החדש", ובניינו נעשה בעיקר בידי צעירים שהתרחקו מן הדת (כרך א', אגרת קב).

הרב קוק חלם על ישיבה מסוג חדש, "במרכז הישוב החדש" (כרך א', אגרת צט): ישיבה שתלמד בה ההלכה לעומקה יחד עם "חכמת הדת הרוחנית" (כרך ב', אגרת תלז), ושתוציא תלמידי חכמים שבניין הארץ יקר להם. האגרות מספרות איך הרעיון נולד, איך הרב קוק ביקש לו תמיכה מגדולי ישראל ומנדיבים, איך התווכח עליו עם ר' יצחק אייזיק הלוי, ואיך החל לבסוף ב"קיבוץ" קטן של צעירים, שהלך וגדל עד ערב מלחמת העולם.

## האגרות לפי הסדר

**כרך א', אגרת נב:** 1. לאחיו, הרב דב בער קוק, בט' בשבט תרס"ז: גיסם, הרב יוסף רבין, הציע לשלוח שליחים לאסוף כסף לישיבה, ולהביא אותו ליפו. הרב קוק כבר חשב על כך, אבל רואה קושי: "עיקר השע"ת היא ת"ת דתשב"ר", והבחורים המוכשרים נמשכים לישיבות בירושלים. אולי כדאי לנסות קודם לשלוח שליחים, ולראות כמה הם מכניסים. ובישיבה כזאת היה מוסיף "את ההתרגלות שע"פ דרכי", לימוד קבוע של מוסר ויראה.

*"לפי המצב פה קשה לכונן בזה ישיבה חשובה של בחורים"*

> שמונה ימים אחר כך כתב הרב קוק לגיסו עצמו.

**כרך א', אגרת נט:** 2. לגיסו, הרב יוסף רבין, בי"ז בשבט: ישיבה כזאת "היה נחוץ ונכבד מאד מאד, אבל גם רבו המניעות". "שערי תורה" מחנך ילדים להיות "יהודים כשרים" בדרך פשוטה, וזו תקווה גדולה; אבל יש צורך גם בישיבה חשובה. הכסף הוא המכשול, ולכן כדאי לנסות קודם שליחים חדשים, לחכות לתוצאות, ולפעול "לא בחפזון": "מתון מתון ד' מאה זוזי שויא".

*"אמת הדבר, שזה כמה שאני הולך ברעיון לקבע ישיבה מסודרת פה בע"ה"*

> במרחשוון תרס"ח כבר כתב הרב קוק: "החילותי לעשות הכנה בפועל ע"ד הישיבה". אבל לא בדרך המקובלת של שליחים: הסכומים הגדולים צריכים לבוא "ע"י השתדלות של גדולי תורה וחכמה אצל גדולי עושר ונדיבות" (כרך א', אגרת צז).

**כרך א', אגרת צט:** 3. לר' יצחק אייזיק הלוי, בעל "דורות הראשונים", בכ"ה בכסלו תרס"ח: הישוב החדש נבנה בידי כוחות "זרים לגמרי" לנשמת ישראל, ויש להחדיר בו תורה ואמונה, "באופן שיהיו יכול להתהלך עם החיים". הישיבה צריכה להיות מפוארת, "בעושר וכבוד דוקא", ופריה יגיע גם לישוב הישן ולירושלים. הרב קוק מצרף את מכתבו הנדפס.

*"לתן יד לכונן ישיבה גדולה פה בעה"ק יפו ת"ו, שהיא עומדת במרכז הישוב החדש"*

> באותם ימים פנה הרב קוק גם לרב ריינס, ראש "המזרחי" (כרך א', אגרת ק), ולמטיף ר' צבי הירש מסלנסקי (כרך א', אגרת קא).

**כרך א', אגרת קב:** 4. לר' בנימין מנשה לוין, בז' בטבת: לישיבה שתי מטרות. האחת, להציל "יחידי סגולה" בלימוד מסודר של הצד הפנימי שבתורה, ולזה "מוכשרת רק ארץ ישראל". השנייה, להעמיד תלמידי חכמים שבניין האומה בארצה יהיה "אור לנתיב חייהם", כי היום רק מי שהדופק הישראלי חדל בלבו עוסק בבניין הארץ, "אוי לה לאותה בושה". ואם הדברים נראים קטנים, "מי בז ליום קטנות".

*"המטרה השניה היא להחיות את רוח הישוב החדש בטל של תורה"*

**כרך א', אגרת קיח:** 5. לרב יצחק יעקב ריינס, בכ"ה באדר ראשון תרס"ח: הרב קוק תומך באיחוד הישיבה עם בית המדרש ש"המזרחי" מבקש להקים. גם בין גדולי הארץ גוברת ההכרה בצורך "להתיצב על דרך מחודש". בישיבה ילמדו גם "חכמת ישראל" על דרך הקדושה, ההיסטוריה, הביקורת והשירה, כדי שלא יהיו שייכים רק למי שרוצים להרוס את התורה.

*"שאנו מחויבים לשאוף דוקא לגדולות"*

> ר' יצחק אייזיק הלוי הסתייג מהתוכנית, והוויכוח ביניהם נמשך במכתבים (כרך א', אגרת קלז). את הלימוד הרוחני שביקש הרב קוק כינה ר' יצחק אייזיק הלוי "דברי חקירות ישנות שאינם לא מעלים ולא מורידים בימינו אלה" (כרך א', אגרת קמט).

**כרך א', אגרת קמט:** 6. לר' יצחק אייזיק הלוי, מרחובות, בד' במנחם אב תרס"ח: הם מתקרבים. שניהם מסכימים שיש לחמש את בני התורה בידיעות הנחוצות לחיים, וההבדל הוא רק בשם: "המחלקות התחתונות של הישיבה" או "בתי ת"ת". אבל בישיבה עצמה הרב קוק עומד על דעתו: אין כוונתו ללמוד ספרי חקירה ישנים כדי לקחת מהם נשק, אלא ללמוד את "הצד הרוחני שבתורה" מכל מקורותיו, בתלמוד קבוע. ועם זאת הוא "מוכן להרכין ראשי" לפני גדולי ישראל.

*"כי רוב חילוקי הדעות שביניינו אינם נוגעים לעצם הענין כ"א תלויים הם בשמא בעלמא"*

**כרך א', אגרת רנט:** 7. לרב יעקב משה חרל"פ, בג' בשבט תר"ע: הרב קוק מקווה לייסד ביפו "איזה קיבוץ של צעירים בעלי כשרון", ולהדריכם ביראת שמיים, "בסדר לימוד ישר", ובהכשרה להשפיע מתוך "חן וכבוד בהליכות החיים". יחד עם כמה צעירים שכבר לומדים עמו, יהיה זה "יסוד לכינוס הקודש". הוא מבקש מהרב חרל"פ שמות של צעירים מתאימים.

*"ולעת עתה נוכל לקבל בעה"י ארבעה בחורים, אם ימצאו מוכשרים כראוי"*

**כרך א', אגרת שכח:** 8. לגביר חיים הכהן, בי"ב באלול תר"ע: "עלתה בידי ב"ה יסוד התחלה". הישיבה היא גשר בין הישוב החדש לישוב הישן. חסרה בארץ ישיבה שצעירים ילמדו בה "משך קצוב של שנים" ויצאו לחיים, ולא רק ישיבה של לומדים שמקבלים תמיכה כל ימיהם. התלמידים יתחנכו בתורה, בדעת וב"חבה לאומית לאומה ולארץ". המורה שם טוב גפן נוסע לאסוף תמיכה.

*"הישיבה מוכרחת היא להברא, בשביל הרמת ערכו של הישוב החדש"*

**כרך ב', אגרת שלט:** 9. לשם טוב גפן, שליח הישיבה, בכ"ב במרחשוון תרע"א: הרב קוק הוסיף שלושה שיעורים בשבוע בספר הכוזרי. הצטרף תלמיד מוכשר מירושלים. ד"ר אליאס, מורה בפתח תקווה, בא בכל ערב שבת לשיעור בחושן משפט, ותלמידי בית המדרש למורים שנוסד בפתח תקווה יבואו לישיבה פעמיים בחודש. ומעשירי גרמניה יראי השמיים מתכוונים לשלוח לישיבה את בניהם.

*"ב"ה סימני קדמה איכותית נראים במפעלנו"*

**כרך ב', אגרת שנ:** 10. לגביר זליג פרסיץ, בי"ט באדר תרע"א: הצעירים, "מתי המספר", הולכים ועולים "בשני המקצועות היסודיים שבתורה המעשית והעיונית". הניסיון הוכיח שהדרך נכונה, ועכשיו יש להרחיב את הישיבה בכמות ובאיכות. הרב קוק מבקש שפרסיץ יתמוך, ויעורר גם גבירים אחרים.

*"רק מקיבוץ שני אלה יחדו יצאו לנו בדורנו ת"ח מובהקים"*

> בסיון תרע"ב שלח הרב קוק מכתבים לכמה נדיבים, ובהם תוכנית כללית של הישיבה (כרך ב', אגרת תלח; כרך ב', אגרת תמ).

**כרך ב', אגרת תלז:** 11. לגביר חיים כהן, בכ"א בסיון תרע"ב: "היסוד החדש" בישיבה הוא הלימוד של "חכמת הדת הרוחנית", מיסודותיה ומעלה, שתאיר את כל סדרי הלימוד ותמלא את "הריקניות הנוראה" שטובי האומה חוששים ממנה. הרב קוק כבר החל "לנטוע את ראשית המטע", וצריך עכשיו תומכים כדי להרבות תלמידים.

*"מצאתי לעצמי חוב קדוש שלא להתיאש ממחשבת הגשמת רעיון זה"*

**כרך ב', אגרת תרפה:** 12. לבנו הרצי"ה, בי' באייר תרע"ד: הקיבוץ שלהם הסתדר יותר. נוספו צעירים מירושלים ומפתח תקווה, "מוצאים ענין בשני השיעורים, ושוקדים בעצמם בגמרא ופוסקים".

*"ב"ה הקיבוץ שלנו נסתדר קצת יותר מבזמן העבר"*

## מה קרה אחר כך

בקיץ תרע"ד יצא הרב קוק לאירופה, ובט' באב תרע"ד פרצה מלחמת העולם. הוא לא יכול היה לשוב ליפו, ומשווייץ (ראו בפרשת בשווייץ בימי מלחמת העולם (תרע"ה-תרע"ו)) כתב לשניים מתלמידי הישיבה, הלל פרלמן ומאיר (כרך ג', אגרת תשמ). לפי החוקר משה נחמני, הישיבה התקיימה כשש או שבע שנים, מתר"ע בקירוב (1909/10) עד 1915. לא נשאר ממנה ארכיון.

הרעיון לא נגנז. אחרי שהרב קוק שב לארץ ונעשה רבה של ירושלים, ייסד שם את "הישיבה המרכזית העולמית" (ראו בפרשת יסוד הישיבה המרכזית העולמית).

## מה מלמדת הפרשה

תורה שהולכת עם החיים. הישיבה צריכה להחדיר תורה ואמונה בישוב החדש, "באופן שיהיו יכול להתהלך עם החיים בכל הליכותיהם הטובות באמת" (כרך א', אגרת צט).

הלכה ואמונה יחד. "רק מקיבוץ שני אלה יחדו יצאו לנו בדורנו ת"ח מובהקים" (כרך ב', אגרת שנ).

לאט ובסבלנות. "מתון מתון ד' מאה זוזי שויא" (כרך א', אגרת נט); "ומי בז ליום קטנות" (כרך א', אגרת קב).

מחלוקת שמתקרבת. גם בוויכוח עם ר' יצחק אייזיק הלוי הרב קוק מחפש את המשותף, ורואה ש"רוב חילוקי הדעות שבינינו אינם נוגעים לעצם הענין" (כרך א', אגרת קמט).

## הרב שלמה אבינר על הפרשה

הרב אבינר מביא שתי אגרות שבהן תיאר הרב קוק את מטרת הישיבה שרצה להקים. במכתב הגלוי לבני התורה הצעירים קרא להם לקנות לעצמם את "העט", כוח הכתיבה והמחשבה, מתוך לימוד מסודר של תורת הלב והמחשבה (כרך א', אגרת כז). ולרב יצחק אייזיק הלוי כתב ש"הישיבה חייבת היא לתן לאומה כל מה שחסר לה", ובכלל זה ספרות ושירה, כדי שלא יהיה עוד "ברית כרותה שכל בעל כשרון ספרותי, וכל משורר מפורסם, מוכרח הוא להיות כופר" (כרך א', אגרת קמט). (מקור: מתוך ספרי הרב)

# נוסח האגרות – עם ביאור

12 האגרות שבפרשה, לפי הסדר, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות:
בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

# אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נב

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ט' שבט תרס"ז - יפו **נמען:** אחיו, הרב דב בער הכהן קוק

הרב קוק דן בהצעה לייסד ישיבה ביפו ולהביא אליה את גיסם, ומסביר את הקשיים: רוב הבחורים הולכים לישיבות בירושלים. הרב קוק מציע לנסות קודם לשלוח שלוחים לגיוס כספים, ולשלב לימוד קבוע של מוסר. רוב האגרת עוסק באתרוגים מורכבים: בנוסף לפסול ההרכבה, יש לחשוש ל"בל תוסיף" מחמת חלק הלימון שבהם. בארץ ישראל התברר לו שכמעט כל האתרוגים שאין עליהם השגחה מורכבים, ולכן יש לתמוך באתרוגי המושבות. בסוף הרב קוק מברך את בני אחיו.

## עיקרי הדברים

- אתרוגים מורכבים ו"בל תוסיף".
- הקמת ישיבה ביפו.
- חיזוק אתרוגי המושבות.

### נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' שבט תרס"ז[4]. [ט' בשבט תרס"ז (1907)]

שלו'[5] וברכה לכבוד אחי יקירי ואהובי הרב הג'[6] המפורסם לשו"ת[7] מו"ה[8] דובער הכהן קוק [אחיו של הרב קוק, הרב דב בער קוק] שליט"א[9], ורעיתו הרבנית תחי'[10] וזרעם זרע ברך ד' לאוי"ט[11].

הגיעני מכתבך היקר, אשר שמחת בו את נפשנו משלומכם הטוב, ואנכי, מרוב טרדא ופיזור נפש באלו הימים מענינים שונים, נתעכבתי יותר מדאי, ואת כת"ר[12] הסליחה. כתוב נא יקירי מכל אשר אתך לטובה ולברכה, בקודש ובחול. מגיסנו הר"י[13] שי'[14] קבלתי מכתב זה לא כבר הוא מציע שאשלח משולחים ביחוד על החזקת ישיבה, ועל סמך זה להביאו הנה לאה"ק[15]. והאמת אגיד, שמחשבה זו. להביאו לפה למגיד איזה שיעור בשע"ת[16], [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו] היתה לפני במחשבה מאז. אך לפי המצב פה קשה לכונן בזה ישיבה חשובה של בחורים, כי עיקר השע"ת[17] היא ת"ת[18] דתשב"ר[19], [תלמוד תורה לתינוקות של בית רבן] ורק מלמדים אחדים נמצאו לגמ', ואחד אברך מופלג מצויין מפולין למד עם איזה נערים גפ"ת[20], [גמרא, פירוש רש"י ותוספות] ג"כ[21] לא בדרך הגדלות. כי הילדים המתגדלים, אותם שהם ראויים להשאר בני תורה, נמשכים הם לירושת"ו[22] להישיבות והקיבוצים הרבים אשר שמה, כן ירבו, וכבני ט"ז וי"ז כבר הם באים בנשואים ורחיים על צוארם, [על פי קידושין כט: "ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה?" – עול הפרנסה] ואז ודאי א"א[23] להחזיקם כ"א[24] בכוחות גדולים של הישיבות המיוחדות לכך, שנמצאו להן, עסקנים חרוצים בארץ ובחו"ל[25]. ע"כ[26] נמנעתי מזה עד כה. אבל עכשיו נכנס הדבר בלבבי. אבל מסופקני אם יעשו חיל משולחים עתה ברוסיא על ענין חדש, וא"כ[27] יהי'[28] צורך תחילה לנסות הענין לשלחם בתור משולחים לת"ת[29] שע"ת[30], במקומות שלא נמצאו משולחים, שהוא כמעט כל מדינת רוסיא, זולת הר"י ראווין בן הרב מראצק ז"ל[31], שנוסע לקוקאז וסיביר, ומעט בפולין ובפט"ב[32] וסביבותיה. [בפטרבורג] ואם יהי' אפשר להנהיג חשבון מיוחד מענין המשולחים החדשים, לדעת כמה

הם מכניסים, ואם תספיק הכנסתם ליסד איזה ישיבה, דהיינו להחזיק לכה"פ[33] איזה מספר של בחורים גדולים, שיהיו ראויים לברכה. ואולי עוד אוכל להוסיף ע"ז[34] את ההתרגלות שע"פ[35] דרכי, דהיינו שיהי'[36] הלימוד של המוסר והיראה קבוע מדי יום ביומו בשעה הגונה, לא בדרך ארעי, ולא בדרך התפעליות לבד, כי"א בדרך לימוד למען השגת תכלית ידיעה ככל הלימודים שבקודש ובחול, אולי יהי' אפשר אז לכונן ג"כ אופן שיבא הוא שי', וליסד עבורו ג"כ לכה"פ איזה מצב מצער לפי ההכרח. אבל דבר זה דורש הכנה גדולה וסבלנות מרובה, ינחנו השי"ת[37] בעצה טובה, ואנכי הנני מוקף טרדות ודאגות, כלליות ופרטיות, ממצב הבית והסביבה, מצורף לחפצי להיות מעיין ומתהלך בגדולות, מה שהטרדא מונעת מזה הרבה מאד. אמנם תוחלתי לד' היא, שיושיענו ע"ד[38] כבוד שמו ויראנו בישועתו.

באלו הימים כתבתי מעט בענין האתרוגים המורכבים, וזה זמן רב שלא עלתה בידי לכתב ענין בקצת אריכות בדבר הלכה. ונתעוררתי שחוץ ליתר החששות שיש במורכבים, הלא ראוי לחוש לחלק הלימון שיש בו ע"י[39] תערובת ההרכבה משום ב"ת[40], ["בל תוסיף": איסור להוסיף על מצוה, כגון מין חמישי על ארבעת המינים] דזהו מינא אחרינא, דלכו"ע[41] יש בל תוסיף. ואפי'[42] להסוברים, דכיון דלולב א"צ[43] אגד אין כאן ב"ת, ואפי' אם אגדו ג"כ האגד לא מעלה ולא מוריד. דהאי לחודי' קאי והאי לחודי' קאי, אבל כאן, כיון שבאמת העירו רבים, ובראשם בתשו' מוהר"מ[44] אלשיך, [שו"ת מהר"ם אלשיך – ר' משה אלשיך, מחכמי צפת במאה הט"ז] משום חסר, אלא שהמליצו ע"ז, די"ל[45] כיון דמחובר הוא בתולדה ביחד א"ז[46] חסר, אבל אם היו חותכים את החלק של הלימון, בכל מקום שהוא נמצא, ומפרידים אותן אז הי'[47] באמת חסר. וכה"ג[48] יש בירושלמי פ"ק[49] דערלה, [ירושלמי ערלה, פרק א] דבעי על הרכבת היתר בערלה, איך הוא לוקה על כזית, הרי צריך לחשוב רק לפי חשבון היניקות, וכהא דאילן שנוטה לחו"ל בגיטין כ"ב, דטבל וחולין מעורבים זה בזה. א"כ[50] עיקר הכשירו בא מצד החיבור הטבעי, שהוא מחובר עם כל האתרוג, וא"כ הרי האגד נצרך לו, ודומה ממש לכמו שהי'[51] הדין למ"ד לולב צריך אגד, וכמו בתפילין, דחשיב ב"ת בפי הנחנקין, [סנהדרין, פרק "אלו הן הנחנקין": המוסיף טוטפת חמישית בתפילין עובר על "בל תוסיף"] משום דבעי זכרון אחד. והארכתי בזה בעה"י[52] היום ברשימה אפינקסי, [בפנקסי] ופלפלתי ג"כ בענין איסור ב"ת בשאר ימות החג. ולחכם שכמי"ב[53] [שכמותו ירבו בישראל] יספיק הקיצור.

אפשר הדבר, שידפיס שמואל שי', או האגודה "פרי עץ הדר", [אגודה במושבות שגידלה אתרוגים בלי הרכבה, בהשגחה] איזה קונטי ממני בזה. ובאמת יהמה לבי מאד, כי לא הייתי יכול לשער בחו"ל[54], שלא ידעתי את טיב מטע האתרוגים בזמנינו, איך שכל האתרוגים, שאין עליהם השגחה, הם כמעט בודאי מורכבים. כי סדר הנטיעה ע"פ[55] לימודי הבוטאניק [תורת הצמחים (בוטניקה)] הוא להרכיב אתרוג בלימון דוקא. והאם יש מקום להסתפק שיעשו כן כל הגננים הנכרים, שאין מי שימחה בידם כלל, ואינם נכנעים כלל מהסוחרים שלהם אם ירצו להחמיר עליהם, שהם יודעים שסחורתם היא עוברת לסוחר, אפי'[56] ע"י הרכבה, ועוד יותר כי' לענין קיום האילן וחיזוקו הוא מועיל הרבה, וכן לענין שמירת הפרי ויפיו החיצוני. והפוסקים שדברו בזה כולם כמעט, ביחוד האחרונים, מפלפלים רק על חשש מורכב, וע"ז[57] הם בונים דיק איך לסמוך על הרוב והחזקה וכיו"ב[58], מה שעתה הכל נשתנה, שאין כאן שום חזקה כלל, כי אילן אתרוג טהור איננו עומד בקיומו כי"א לערך היותר גדול מעשר עד י"ב וי"ג שנה, ומה שייך

חזקה ממקומות שקנו שם לפני מאות בשנים. ובאמת נמצאים מיעוטא דמיעוטא אתרוגים בלתי מורכבים, בשכם, ועוד באיזה כפרים ערביים, אבל הם גדלים פרא, ואין להם שום תואר הידור, ובשנים הקודמות היו באמת שולחים מכאלה, ועתה שהורגלו ביופי אתרוגים כאלה אין להם שום ערך בשוק, רק מהדרים אחדים נמצאים שדורשים אותם, והעולם משתמש דוקא במורכבים, ובאמת גם הכשרים בבירור הם ג"כ מורכבים, אבל ההרכבה נעשית בהם מב' מיני אתרוג, שנמצאים עם פטמות ובלא פטמות וכיו"ב, ועי"ז[59] יכולים הם לצאת ג"כ בהידור לא כמו ההידור של ההרכבה הפסולה ממש, אבל מ"מ[60] ג"כ באופן הגון, אלא שצריך ע"ז טיפול מרובה לשמירה ולחידוש נטיעות תמיד. ומאד אחפץ שיזכנו השי"ת שיתפשטו יותר ויותר אתרוגי המושבות, שיש תקוה שע"י[61] הרחבתם יתרבו הנוטעים, ויבואו שנים שתוכל אה"ק[62] ע"י אחב"י[63] לתן אתרוגים בטוחים לכל ישראל, עד שיזכנו השי"ת לשוב כולנו אל אדמת הקודש לשמח פני ד' אלקינו לפני מקדשו בתנובת ארץ חמדה יכוננה עליון. [על פי תהלים פז, ה: "והוא יכוננה עליון"]

בנים חביבים ויקרים רפאל ונחום שמרי' שי' [בניו של ר' דב בער, אחיו של הרב קוק] לאוי"ט, בכל לבבי אודה אתכם ואברככם עבור דבריכם היקרים, אשר היו לי לשמחת לב. החזיקו בדרככם הטובה הזאת וכתבו לי תמיד, בכל מכתב ומכתב שיכתוב כבוד אביכם אחי הרב שי', מכל אשר עמכם לטובה, וביחוד מלימודכם הטוב, אשר אקוה שתהיו מתמידים כראוי באהבת תורתנו הקדושה למען תצליחו. וכשנזכה להתראות יחד בשמחה על אדמת קדשנו, ועם כל אחינו בני ישראל חברים, נוכל להשתעשע עמכם בדברי תורה, בתנ"ך[64] ובגמרא, ובספרים קדושים רבים, ותהיו לתפארת ולנחת להוריכם היקרים ולכולנו, בעהשי"ת[65].

אחתום בברכה ובכל טוב באה"ר[66], כנה"ר[67] ונפש אחיך דבק באהנ"פ[68] מצפה לעזרת השי"ת וישועתו, בכלל ובפרט,

**הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שלו' - שלום
6. הג' - הגאון
7. לשו"ת - לשם ולתפארת
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. תחי' - תחיה
11. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. שי' - שיחיה
15. לאה"ק - לארץ הקודש

16. בשע"ת - ב"שערי תורה" (שם מוסד)
17. השע"ת - השערי תורה
18. ת"ת - תלמוד תורה
19. דתשב"ר - דתינוקות של בית רבן
20. גפ"ת - גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
21. ג"כ - גם כן
22. לירושת"ו - לירושלים תבנה ותכונן
23. א"א - אי אפשר
24. כ"א - כי אם
25. ובחו"ל - ובחוץ לארץ
26. ע"כ - על כן
27. וא"כ - ואם כן
28. יהי' - יהיה
29. לת"ת - לתלמוד תורה
30. שע"ת - שערי תורה (שם מוסד חינוך ביפו)
31. ז"ל - זכרונו לברכה
32. ובפט"ב - ובפטרבורג
33. לכה"פ - לכל הפחות
34. ע"ז - על זה
35. שע"פ - שעל פי
36. שיהי' - שיהיה
37. השי"ת - השם יתברך
38. ע"ד - על דבר
39. ע"י - על ידי
40. ב"ת - בבא בתרא
41. דלכו"ע - דלכולי עלמא
42. ואפי' - ואפילו
43. א"צ - אין צריך
44. מוהר"ם - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
45. די"ל - דיש לומר
46. א"ז - אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
47. הי' - היה
48. וכה"ג - וכהאי גוונא
49. פ"ק - פרק קמא (בציון מקור); "בפ"ק" במכתב: בפה קהילתנו
50. א"כ - אם כן
51. שהי' - שהיה
52. בעה"י - בעזרת השם יתברך
53. שכמי"ב - שכמותו ירבו בישראל
54. בחו"ל - בחוץ לארץ
55. ע"פ - על פי
56. אפי' - אפילו
57. וע"ז - ועל זה
58. וכיו"ב - וכיוצא בזה
59. ועי"ז - ועל ידי זה
60. מ"מ - מכל מקום
61. שע"י - שעל ידי

62. אה"ק - ארץ הקודש
63. אחב"י - אחינו בני ישראל
64. בתנ"ך - בתורה נביאים כתובים
65. בעהשי"ת - בעזרת השם יתברך
66. באה"ר - באהבה רבה
67. כנה"ר - כנפשו הרמה
68. באהנ"פ - באהבת נפש

# אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נט

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** י"ז שבט תרס"ז - יפו **נמען:** גיסו, הרב יוסף רבין

הרב קוק דן ברעיון להקים ישיבה ביפו. הרב קוק מעריך את ת"ת "שערי תורה", המחנך יהודים כשרים בדרך פשוטה, אך סבור שנחוצה גם ישיבה חשובה כדי להגביר את הכבוד הרוחני ולהשפיע על הציבור החילוני. ישיבה כזו צריכה לכלול לימוד קבוע של מוסר ויראה. הקושי הוא המימון: דרושים כמאה רובל כסף לחודש. הרב קוק מציע לשלוח שלוחים לאזורים חדשים ולחכות לתוצאות. בסוף יש דיון הלכתי באיסור הנאה של כילוי בתרומה וטבל, והרב קוק מחזק את גיסו במצבו הדחוק.

### עיקרי הדברים

- הקמת ישיבה ביפו וחינוך תשב"ר.
- לימוד מוסר ויראה בישיבה.
- עיון בהלכות תרומה וטבל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז שבט תרס"ז[4]. [1907]

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד ידי"נ[6] ולבבי גיסי חביבי כאח לי, הרב הג'[7] המצוין סוע"ה[8] מו"ה[9] יוסף רבי [גיסו של הרב קוק, הרב יוסף ראבי] שליט"א[10].

מכתבו היקר ומלא ענין קבלתי במועדו. לא הי'[11] שום אפשרות להשיב על שאלה רבת ערך, שהעיר עליה כת"ר[12] ידי"נ שי'[13], מיד.

אמת הדבר, שזה כמה שאני הולך ברעיון לקבע ישיבה מסודרת פה [רעיון שהתגשם רק באלול תרפ"ד, בייסוד ישיבת "מרכז הרב" בירושלים] בע"ה[14]. הדבר היה נחוץ ונכבד מאד מאד, אבל גם רבו המניעות. המניעות הנן חשובות ביחוד דוקא, מפני שכבר יש פה המוסד שע"ת[15], [מוסד "שערי תורה", תלמוד התורה ביפו] שהוא ידוע בעולם מכבר, ומשולחים נוסעים עבורו, והוא באמת מטופל בהוצאה גדולה. תועלתו גדולה היא ביחס להעמדת תשב"ר[16] [תינוקות של בית רבן] בדרך יהדות הפשוטה, בלא עירוב יסודות זרים, חדשים מקרוב באו. [דברים לב, יז] אמנם יש ששמירת הישן הקדוש כראוי בזמננו מוכנה לגרור עמה קלקולים צדדיים ג"כ[17], כי לאו כו"ע[18] דינא גמירי [כי לא כולם בקיאים בדין (ארמית)] בהלכות ציבור לדעת איך לכלכל דבר, שישמר כח הקדושה בחנוך כראוי, ועכ"ז[19] שיהי'[20] ג"כ בלתי-נופל ואולי ג"כ מתחרה עם החנוכים החדשים, המיוסדים על היבשות של טל אורות קדושת תורת אמת ממקור מים חיים, מקוה ישראל ומושיעו [ירמיהו יד, ח] ב"ה. ע"כ[21] יש שבמקום של קדושה ואמונת-אמן של חינוך ביראת שמים, ע"י[22] מלמדים שומרי תורה ומצות, שם ישנם ג"כ עזיבות וקלקולי סדרים, שעפ"ר[23] מונעים הם ג"כ את הפיתוח של הרוחניות של מטרת תוה"ק[24], שאליה הננו נושאים את נפשנו. וזה הדבר נוהג בכל מקום ובכל זמן, וכמעט שא"א[25] לבקש תיקוני סדרים בדרך פתאומי, "מפני תרעומת המינים" [ברכות יב] שעי"ז[26] אנו בורחים לפעמים מכמה דברים שהם טובים מצד עצמם. אבל גם לזה צריך מדה ומשקל

ואיה שוקל איה סופר, [ישעיהו לג, יח] בזמן המבוכה ונפילת-הרוח האיומה כזמננו. בכ"ז[27] תקוה גדולה ויקרת ערך נשקפת ממוסד שע"ת באה"ק[28]. על ידו יהי'[29] לנו סכום הגון של יהודים פשוטים, שראו בילדותם איך מוריהם הנם זהירים בכל התורה, כפי הנהוג בישראל מני אז. ורק מיסוד יהודים כשרים מחינוך פשוט, אע"פ[30] שלא ימצאו בו אותן המעלות הנמצאות בחינוכים החדשים, נוכל לקוות, שיהיה הקבוץ המתגדל באה"ק, רובו ככולו, יהודים כשרים בדרכי דת משה ויהודית, [כתובות עב] וממילא יהיו ראויים לתן מכחם ג"כ על החדשים המתלקטים, להשפיע עליהם חם של יהדות וקדושה פנימית, שא"א שתמצא כ"א[31] במקום ששם היה חינוך של חרדות לדבר ד' כראוי, ויקבלו מהם כפי האפשרות את המעלות שהובאו מן החוץ, ע"י המתחנכים בצביונים החדשים, עד שתעטר כנסת ישראל שבא"י[32] בבנים יקרים, טובים ושלמים, ששם אבותינו הקדושים יהי' ראוי להקרא עליהם, ויהיו למופת ג"כ בעולם, ולכה"פ[33] באופן לא גרוע בכללותו מתבנית הקבוצים הטובים שבמדינות היותר חשובות ביחש למצב הישראלי בגולה. כדי לקרב הענין מצדנו, מחויב הדבר שפה תהיה ג"כ ישיבה הגונה, כדי שהכבוד הרוחני יהיה יותר מוכרע, וכשיצא לפעול על הצדדים היבשים שלנו בהמשך הזמן תהיה עמו ג"כ חשיבות הגונה, וזכות יקרא דאורייתא, שהיא בע"ה רטיה גדולה לכל מחלה [רטייה – תחבושת] כללית. אבל כאן השאלה עומדת איך מיסדים? קופת המוסד שע"ת היא דחוקה, ואין קצבה לזה לומר עד כאן יספיק בריוח. א"כ[34] אם יתוספו משולחים, הלא יכנס הכל בקופה הישנה, ומאין ניקח הוצאות חדשות. כי המוסד, ככל המוסדות שאה"ק[35], הוא מסובל בחובות מרובים, וכשמזדמן ריוח חפצים המנהלים ראש-לכל להקל מעליהם את סבל החובות, ובאים תמיד בטענות שהן צודקות, לפי התכונה הסוחרית. כן אני מבין את המצב אפילו בלא נסיון עדיין. אמנם תרופה אחת יש ע"ז[36], להתנות בתחילה שהכסף, שיבא מהמשולחים החדשים, לא יכנס לרשות הגבאים במוחלט, ולפי החשבון שלהם כן תעלה ההוצאה על הישיבה בע"ה. אמנם יתוסף משא חדש עלינו, שהרי המנהלים לא ירצו לתן מקופת הת"ת[37] באופן סתמי על ההוצאות של היסוד המחודש כלל, ודי יודע אם יעלה בידנו ע"י המשולחים להרבות הפירות עד כדי הטפול של החזקת איזה קבוץ חשוב. אפילו אם יהיה בהתחלתו רק מעשרה בחורים חשובים, ג"כ יהיה צריך לעלות ערך קרוב למאה רו"כ[38] לחודש, [רובל כסף] ושכר הר"מ[39] לזה עוד לכה"פ[40] ארבעים רו"כ לחודש. צריך לחשוב, כי גם אחר ההשתדלות המרובה, ודאי קרוב הדבר שיחסר מזה הסכום. ע"כ אינני רואה דרך לזה, כ"א ע"י סבלנות של חיכוי זמן. אם נמצאים שדרי"ם[41] הגונים [שלוחי דרבנן – משולחים לאיסוף תרומות בחוץ לארץ] שיחפצו לנסע, יואל נא כת"ר להודיעני שמם וערכם וכמה הם, וליחד לכ"א חבל ידוע במקום ששם עדיין לא נמצאו משולחים ישנים, ואח"כ[42] אנחנו צריכים לחכות משך איזה חדשים מהתחלת עבודתם, וכאשר נראה שיש ע"מ[43] לסמוך, נוכל בעה"י[44] להתחיל בהתחלת העבודה, דהיינו לקרא איזה סך של בחורים חשובים, העולים בערכם יותר ויותר מהילדים שלומדים גם עכשו גפ"ת[45] [גמרא, פירוש רש"י ותוספות] אצל מלמד חשוב בתורה, בחריפות ובקיאות, אבל הם במדרגה בינונית, ולא נוכל להניח עליהם תואר בני-ישיבה במובן חשוב. וזה אקוה מאד, כי אם רק תעלה בידינו בע"ה ההתחלה הקשה, ילך הענין ויתגדל. ולא נעלם מכבוד ידידי חפצי מני אז, ומה גם עתה על אדמת הק'[46], שיהיה קבוץ קבוע ששם יהיו קובעים שיעור הגון על כל הלימוד הנוגע למוסר ויראת שמים בדרך לימודי תורי, בדרך עיון ושינון, בבקיאות ובחריפות. רק

מזה, ממוסד כזה, נוכל לקוות תשובות גדולות על המוני השאלות העומדות על הפרק זה ימים רבים, ואולי ג"כ דורות, בעניני ישראל וא"י[47], ועל גביהם שאלת קיומה של תורה והשפעתה. אם להדעות הברורות לי יתחברו ג"כ ענינים מעשיים, שהם יותר טובים כשיבאו ע"י הכרח, שאז הנם יותר ניכרים לפנינו שמעשה שמים הם, "נורא עלילה על בני אדם" [תהלים סו, ה] אז יוכל המוסד שהוא חשוב הרבה ביותר מצד מקומו, מצד היותו באי"י[48], ובישוב החדש, שהוא צריך להיות הולך ומקבל השפעה של קדושת אמת הראוי לערכו, להיות הולך ומתגדל בע"ה למעלה גדולה וכוללת. הכנות של רישומים יש בו, אבל מוקטנות. יש בו עתה ג"כ מחלקה ללימוד מלאכה. [הרב קוק פתח ב"שערי תורה" מחלקה למלאכה, להכשרת התלמידים לפרנסה] זהו דבר חדש, שהרהבתי עז להרשות לתקנו, ובע"ה[49] בהמשך הימים ישא את פריו, שיהיו לנו על ידו המון בעלי מלאכה ואנשי השוק, שלא יביטו על דרכי היהדות כ"גויים גמורים", כפי מה שהדבר עלול להיות מתהלך אם לא יקורב כלל החינוך המעשי של אנשי השוק למחיצה שבה ת"ח[50] שרויים ומתהלכים עכ"פ[51].

יוכל להיות, שבהמשך הזמן אדפיס אי"ה[52] קובץ, שיודיע לרבים את חפצי לבבי בנידון זה כפי היכולת. ומזה ג"כ יש לקוות, שתהי'[53] תועלת להסכמת הציבור שבחו"ל[54] ועזרו ע"ז באהבה, עד שיוכל להיות שע"י[55] הטבה של בנין א"י[56] ימשך ממילא שיוכל כת"ר ידי"נ שי' ג"כ למצא בזה איזה מעמד, ולכה"פ כשתהיה התחלת תועלת ניכרת ע"י המשולחים החדשים, נוכל לכתב לכת"ר[57] שיבא לע"ע[58] לבדו, עד שיתכונן הדבר בע"ה ונוכל לשלח ג"כ אחרי ב"ב[59] שיחי'[60]. זאת היא עצתי ומחשבתי, הדורשת עמה סבלנות וחפץ פעולה תדירית, לא בחפזון ולא בב"א[61], ו"מתון מתון ד' מאה זוזי שויא". ["מתון מתון ארבע מאות זוזי שויא" – המתינות שווה ארבע מאות זוז (ברכות כ)] והשי"ת[62] יפתח לנו פתחי תקוה, לטובת עמו וארצו, ולהרמת קרן תורת חיים ותורת אמת בארץ חיים, ויזכנו להיות מהבונים והעושים בפועל חפץ עליון בעולמו.

עכשיו הנני עסוק זה כשבועיים בכתיבת קונטרס ע"ד[63] האתרוגים, [הקונטרס "עץ הדר" על אתרוגי ארץ ישראל ופסול המורכבים, שנדפס בירושלים בתרס"ז] בענין גודל ההידור של אתרוגים מושגחים בכלל, הבא ע"י החיקור של עומק ההוראה של פסולם של המורכבים, שהם לפי האמת רובם ככולם של כל האתרוגים שבעולם, ויוצא מן הכלל, מהאתרוגים שהגננים עושים בהם מסחר, המה רק אתרוגי אחינו ב"י[64] שבמושבות אה"ק[65]. יש בו ב"ה הרבה ענינים יקרים בעומק הלכה, ועדיין אני עומד באמצע כתיבתי. יזכני השי"ת[66] לגמרו בכי טוב, ולהוציאו לאור עולם לזכות הרבים ולכבוד אה"ק ת"ו.

דברי כת"ר בהערותיו הנחמדות מאירים ושמחים הם. אמנם לע"ד[67] נראה, דיסוד ההבדל שבין לכתחילה בדיעבד בהנאות הוא יסוד עיקרי מה"ת[68], לא כמו בכל מקום שנמצא שבדיעבד מותר שגם לכתחילה הוא רק מדרבנן, דלא מצינו שנה עה"כ[69] לעכב כ"א בקדשים, כמבואר בדברי רבנן קמאי ז"ל[70]. והיינו שהרי מהתורה אסור לקנות דבר בעד איסורי הנאה, שזהו ג"כ הנאה, רק לד' הרמב"ם[71] רצו קצת לומר דייחשב קנין שלא כדהנ"א[72], וגם לדעתו ז"ל אין הדבר ברור, כמבואר במ"ל ה' יסוה"ת[73] הידוע, [משנה למלך, הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה ח, בעניין הנאה מאיסורי הנאה] אבל סוגיין דעלמא ודאי הוא דהקנין בשביל איסורי הנאה זהו איסורו. ואעפ"כ[74] בכל איה"נ[75], שאינם תופסים דמיהן,

אח"כ[76] מותר ליהנות, וכמו בחמצן של ע"ע[77] מפני שהן מחליפין. [לשון חז"ל: חמצם של עוברי עבירה מותר אחר הפסח, מפני שהם מחליפים אותו בחמץ אחר] ע"כ גם באיסור הנאת כילוי דתרומה, ודאי אפילו אם יהי' לנו דבר שהנאתו אחר ביעורו הי' ג"כ אסור לכתחילה לכלות ע"ד ליהנות, שזה מסרה תורה רק לכהנים, אך אם כבר כלה אז באיסורי הנאה ישנם צדדים לאסור, דעכ"פ[78] דומה הדבר לקנין, ובתרומה דרק משום גזל הוא אסור למוכרה וליקח דמיה, ולא משום איסור הנאה שבה, ע"כ לא שייך בה איסור אח"כ. ע"כ מה דתלה כת"ר איסורא דשריפת חיטין לחמם חמין בישראל בהא דתוס'[79] שבת דשמן פת ותבואה [תוספות שבת, בעניין הדלקת שמן של תרומה] חשוב יותר בעין בשעת שרפה מעצים, לע"ד הוא ללא צורך, דאפילו היו דומין לעצים הי' אסור לכתחילה לשרפם, ע"ד ליהנות מהם, שזהו איסור הנאה של כילוי. וגם אני לא הייתי מתיר לכתחילה לכלות את הטבל כדי ליהנות ממנה אח"כ, זולת מה שכתבתי שעדיין לא נגמרה מלאכתם דהגרעינים לענין שמנם, ולא נעשו טבל, וקודם גמ"ל[80] מותר בהנאה ש"כ, [קודם גמר מלאכה מותר בהנאה של כילוי] דמותר להאכיל לבהמה אפי'[81] אכילת קבע, דחשיב ארעי, ולאחר שבא גמ"ל כבר נפסלו וכלו, דכה"ג[82] בטבל גמור ובתרומה גמורה הי' מותר בדיעבד ומהני הכא לכתחילה.

אין דעתי פנוי' כעת לעסוק בעיון זה כראוי, ע"כ א"א[83] לי להאריך.

יוכל כת"ר לשער בעצמו כמה לבבי חושק שכי'[84] וכל אהובינו שי' יהיו עמנו יחד על אדמת הק', רק שיזמין השי"ת בטובו את האמצעים של הכרח. ובודאי בכל האפשרי אחשק בכל לבבי שיעלה כת"ר אל הקודש במוקדם האפשרי, כדי שנהי'[85] בחסדי עליון ב"ה ביחד לצורך עיונה של תורה וחפצי שמים הגדולים ונשאים, שמזדמנים ב"ה בארץ חמדה. ועליו ב"ה אשליך יהבי, [על פי תהלים נה, כג] כאשר עד כה עזרני, ויט לי חסד ורחמים במדה טובה מרובה ב"ה, אשר לא פללתי, כ"א מאוצר מתנת חנו, כן יזכני ג"כ ברחמיו לימים הבעל"ט[86] ללכת בתומי בחקרי תורתו, ובינת יראתו ואהבתו, ויאמץ זרועי הדלה להוציא אל הפועל עצות טובות ומחשבות טובות על עמו וארצו, למען שמו הגדול ב"ה ולמען עמו ונחלתו.

הנני חותם בברכה ואה"ר[87]. אבקש מאד מכבוד אהובי גיסי רחימי שליט"א, שלא יפל לבבו ולא יתעצב מפאת מצבו הדחוק כעת. נקוה לשמו ית'[88], כי יפתח לנו פתחי ישועה ואורה, ואם יתמהמה מעט נחכה לו, [על פי חבקוק ב, ג] כי קרוב ליראיו ישעו. [על פי תהלים פה, י] והי'[89] זה שלו' וברכה באה"ר[90], כנה"ר[91] ונפש גיסו כאח לו דבק באהבה מלונ"ח[92].

**הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל**

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. הג' - הגאון
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים

9. מו"ה – מורנו הרב
10. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. הי' – היה
12. כת"ר – כבוד תורתו
13. שי' – שיחיה
14. בע"ה – בעזרת השם
15. שע"ת – שערי תורה (שם מוסד חינוך ביפו)
16. תשב"ר – תינוקות של בית רבן
17. ג"כ – גם כן
18. כו"ע – כולי עלמא (הכל מסכימים)
19. ועכ"ז – ועם כל זה
20. שיהי' – שיהיה
21. ע"כ – על כן
22. ע"י – על ידי
23. שעפ"ר – שעל פי רוב
24. תוה"ק – תורתנו הקדושה
25. שא"א – שאי אפשר
26. שעי"ז – שעל ידי זה
27. בכ"ז – בכל זאת
28. באה"ק – בארץ הקודש
29. יהי' – יהיה
30. אע"פ – אף על פי
31. כ"א – כי אם
32. שבא"י – שבארץ ישראל
33. ולכה"פ – ולכל הפחות
34. א"כ – אם כן
35. שאה"ק – שארץ הקודש
36. ע"ז – על זה
37. הת"ת – התלמוד תורה
38. רו"כ – רובל כסף
39. הר"מ – הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
40. לכה"פ – לכל הפחות
41. שדרי"ם – שדוקטורים
42. ואח"כ – ואחר כך
43. ע"מ – על מה
44. בעה"י – בעזרת השם יתברך
45. גפ"ת – גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
46. הק' – הקטן
47. וא"י – וארץ ישראל
48. בא"י – בארץ ישראל
49. ובע"ה – ובעזרת השם
50. ת"ח – תלמידי חכמים
51. עכ"פ – על כל פנים
52. אי"ה – אם ירצה השם
53. שתהי' – שתהיה
54. שבחו"ל – שבחוץ לארץ
55. שע"י – שעל ידי

56. א"י – ארץ ישראל
57. לכת"ר – לכבוד תורתו
58. לע"ע – לעת עתה
59. ב"ב – בני ביתו
60. שיחי' – שיחיו
61. בב"א – במהרה בימינו אמן
62. והשי"ת – והשם יתברך
63. ע"ד – על דבר
64. ב"י – בני ישראל
65. אה"ק – ארץ הקודש
66. השי"ת – השם יתברך
67. לע"ד – לעניות דעתי
68. מה"ת – מן התורה
69. עה"כ – על הכתוב
70. ז"ל – זכרונו לברכה
71. הרמב"ם – רבי משה בן מימון
72. כדהנ"א – כדרך הנאתו
73. יסוה"ת – יסודי התורה
74. ואעפ"כ – ואף על פי כן
75. איה"נ – אין הכי נמי (אכן כן)
76. אח"כ – אחר כך
77. ע"ע – עיין עוד
78. דעכ"פ – דעל כל פנים
79. דתוס' – דתוספות
80. גמ"ל – גמר מלאכה
81. אפי' – אפילו
82. דכה"ג – דכהאי גוונא
83. א"א – אי אפשר
84. שכ' – שכבוד
85. שנהי' – שנהיה
86. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
87. ואה"ר – ואהבה רבה
88. ית' – יתברך
89. והי' – והיה
90. באה"ר – באהבה רבה
91. כנה"ר – כנפשו הרמה
92. מלונ"ח – מצפה לנחמת ציון

# אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צט

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ה כסלו תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי, מחבר 'דורות הראשונים'

הרב קוק פונה לר' יצחק אייזיק הלוי ולכל חכמי ישראל לסייע בהקמת ישיבה גדולה ביפו, במרכז הישוב החדש. הישוב החדש נבנה בידי כוחות זרים לנשמת ישראל, ויש להחדיר בו תורה ואמונה, באופן שיוכל ללכת יחד עם החיים. הישיבה צריכה להיות מפוארת, ותועיל גם לישוב הישן ולכל ישראל. הרב קוק מצרף את מכתבו הנדפס בעניין.

### עיקרי הדברים

- קריאה להקמת ישיבה גדולה ביפו למען הישוב החדש.
- חיבור בין הישוב החדש לישן ולגולה.
- הערכה לספר 'דורות הראשונים'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה כסלו תרס"ח[4].

לכבוד הרב הגאון הגדול פאר חכמים מוהר"י[5] אייזיק הלוי שליט"א[6], מח"ס[7] הנעלה דורות-הראשונים, [הרב יצחק אייזיק הלוי, ההיסטוריון התורני, מחבר "דורות הראשונים"] יהי ד' עמו ויעל. [עזרא א, ג]

ימים רבים עברו, שהנני מתעתד לכתב לכ"ג שי'[8], וטרדות שונות מעכבות אותי. חפצתי לכתב דברים ארוכים קצת, לבאר את תוכן המבוקש שלי, שאקוה שגדול דעה וצדיק כביר ככבודו שי' יהי'[9] מראשי העומדים על ימיני, לכונן מעשנו בע"ה[10] למען ד' ונחלתו. אבל בראותי, שלא על נקלה תשיג ידי לכתב בארוכה, אסתפק כעת בדברים קצרים. וכשאזכה לקבלת תשובה מכ"ג שי', אז נוכל לבא כפעם בפעם בחליפות מכתבים לבאר כל הענין.

כללות הענין הוא, הנני קורא את כ"ג[11], ואת כל חכמי ישראל, היודעים את מחלת עמנו וחפצים להחיש לרפואתו, לתן יד לכונן ישיבה גדולה פה בעה"ק[12] יפו [תוכנית הרב קוק להקים ישיבה ביפו, מרכז היישוב החדש] ת"ו, שהיא עומדת במרכז הישוב החדש, ההולך ומתרקם, הולך ומתפתח, ע"י[13] כחות אשר ביחש לנשמת ישראל האמתית, לאור ד' ותורתו, הנם זרים לגמרי

ואין חקר לתוצאות המדאיבות העלולות לבא מזה, אם לא נחיש ישועה שיהי'[14] הבנין של האומה, מיסודו על אדמת הקודש, תוכו רצוף בתורה ואמונת אמן, מובן הדבר דוקא באופן שיהי' יכול להתהלך עם החיים בכל הליכותיהם הטובות באמת. וישיבה כזאת מחויבת היא להוסד פה, להחיות את כלל הישוב החדש, ופריו יתן ג"כ[15] על הישוב הישן ועל קדושת ירושלים עה"ק ת"ו וכל ערי הקודש הנוסדות מכבר. ומחיבורם של שני הישובים יחד יהל אור על כללות ישראל בכל הגולה כולה, לרומם רוח ד' על עמו, ולקשר נפשות רבות לחבת אה"ק[16] בקדושה ועז. ישיבה כזאת צריכה להוסד בעושר וכבוד דוקא, בתכסיסים נאים והדורים, וברוח קדושת אמת העולה על הכל, כראוי לאוירא דא"י[17] המחכים ["אוירא דארץ ישראל מחכים" (בבא בתרא קנח)] ומחי' נשמות. והנה כבוד אדוני, התחיל בישועת ישראל

בספרו הכביר, משמיא קא זכו לי' [מן השמים זיכו אותו (ארמית)] לרומם שם ד', ולהקים כבוד רבותינו, אשר מפיהם אנו חיים, [מתוך נוסח ההשכבה] על מכונו, - אקוה שלו יאתה לשים ידו הגדולה עם ידי הכהה, לעדור יחד בעבודת ד' זאת. הנני רוצף בזה מכתבי הנדפס, [מצרף בזה את מכתבי הנדפס (אגרת הקריאה לייסוד הישיבה)] ואקוה להודיע עוד דברים יקרים ונכבדים בזה, בע"ה, וצור ישראל יגמר בעדנו. הנני חותם בברכה נאמנה ואה"ר[18],

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. מח"ס - מחבר ספר
8. שי' - שיחיה
9. יהי' - יהיה
10. בע"ה - בעזרת השם
11. כ"ג - כבוד גאונו
12. בעה"ק - בעיר הקודש
13. ע"י - על ידי
14. שיהי' - שיהיה
15. ג"כ - גם כן
16. אה"ק - ארץ הקודש
17. דא"י - דארץ ישראל
18. ואה"ר - ואהבה רבה

# אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קב

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ז' טבת תרס"ח - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק משבח את בנו הרצי"ה כמעט היחיד שמבין את דעתו. הרב קוק פורש את שתי מטרות הישיבה: האחת, להציל יחידי סגולה בלימוד מסודר של פנימיות התורה, שרק ארץ ישראל מוכשרת לו. השנייה, להחיות את הישוב החדש בטל של תורה, ולהעמיד תלמידי חכמים שבניין הארץ יקר להם. הרב קוק כותב שזו בושה שרק מי שהדופק הישראלי חדל בלבו עוסק בבניין הארץ, והכשרים רואים בו 'רע מוכרחי'. הרב קוק גם מתאר צורך ברבנות מרכזית מבוססת לישוב החדש, עם יכולת לנסוע בין המושבות ולהדפיס.

### עיקרי הדברים

- שתי מטרות הישיבה: פנימיות התורה, והחייאת הישוב החדש.
- ביקורת על התרחקות היראים מבניין הארץ.
- רבנות מרכזית לישוב החדש: נסיעות, הדפסות, איחוד כוחות.
- הבן צבי יהודה כמי שמבין את דעת אביו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תרס"ח[4].

ידידי הנאמן הרב החכם ממולא בכל טוב מו"ה[5] בנימין מנשה לוין [בנימין מנשה לוין, ממקורביו הצעירים של הרב קוק, ולימים חוקר תקופת הגאונים] שליט"א[6], שלו'[7] וברכה מרובה.

הנני משתוקק לכתוב לך בארוכה, יקירי ואהובי, אבל פיזור נפשי על כמה סעיפים וחיובים, שונים ומשונים זה מזה, ימנע אותי לע"ע[8] מעבודה מסודרת. וב"ה[9] שאני יכול לצאת ידי חובתי כמעט במכתבו של בני שי'[10], אשר הוא ת"ל[11] הוא כמעט האחד עמי המתרגל לעמוד על דעתי ולהקשיב את שיח נשמתי. נפשו ב"ה טהורה היא ועדינה, והוא מבוסם ב"ה בהמון רעיונות טובים ומאירים, שיהיו בע"ה[12] לברכה לו ולעולם.

הישיבה, מגמתה האידיאלית אצלי [הישיבה שתכנן הרב קוק להקים ביפו] הלא ידועה היא לכבוד מעלת ידידי, להציל יחידי סגולה ההולכים לטמיון ע"י[13] השכחה הנוראה של הצד הפנימי, שהוא אור החיים הגנוז בתורה ובשורש נשמת האומה, ע"י מה שנקבע לימוד מסודר, ממטה למעלה, לכל הזרמים המושכלים והמורגשים ברגש הלב שביהדות במלא רחבה. מובן הדבר, שרוח ד' צריך להיות מתגלה בזה, בדפיקה על נימי הלב, ולזה מוכשרת רק ארץ ישראל, ארץ חמדתנו וגאון עוזנו, המשביעה זיו וחיים רוחניים למתענגים עליה, בעפרה ואבניה, באוירה ושמיה, ובזכרון הודה והדרה מקדם, ובתקותיה המזהירות לעתיד, אשר גם לגלות חבה זו, המלאה בלבבות הטהורות והמלאות עז, בלב היחידים הראויים לקבלה, בארץ ובחו"ל[14], צריכים אנחנו לקבע מדרש ומסכת. המטרה השניה היא להחיות את רוח הישוב החדש בטל של תורה, להוציא את האפלה ואת היבשות המחניקה מיסודו, ולהמציא לו לח של

חיים שממנו ישאב לשדו לדורות. מצד זה צריכה הישיבה להכשיר תלמידים, הנושאים בקרבם ובנשמתם את כל קדושתה והדרה של תורה, ושחבת בנינה של האומה בארצה, על אדמת הקודש, תהיה אור לנתיב חייהם; מה שעכשו הדעה המפורסמת היא, שרק אותם שכבר חדל הדופק הישראלי להחיות את לבם, הם הנם המתאמצים בתחית הבנין של הארץ, והכשרים, בעלי הנשמות הישראליות באמת, מביטים ע"ז[15] רק כעל רע מוכרח ועל גזירה שא"א[16] לבטלה. אוי לה לאותה בושה.

כל המטרות הצדדיות יוצאות הן משתי אלה העקריות

וכשם שהישיבה צריכה אימוץ ותיקון נאה, כמו ברוחה פנימה גם בחיצוניותה ותכסיסה, התלמידים והמורים, נימוסיהם וסדריהם, בכל היופי הדרוש לעם מסודר הקבוע במקומו, לא המתנודד בגלויות, כן צריכה גם הרבנות המרכזית לישוב החדש להתכונן בצורה נאותה ומרווחת, בהשפעה של יכולת לנסיעות תדיריות על כל הככר הישובי, ביהודה ובגליל, להדפסות תדיריות של חוברות ושל מכתבים, למגמה של איגוד כל הכחות, והחזרתם לתחיה. ועי"ז[17] יתרומם קרן היהדות בכל אופניה, ותמצא האומה כולה את מקום הצלת חייה בשני המובנים, במובן המעשי ובמובן הרוחני, על אדמת הקודש, ובזה יוחל זרם אמיתי לקישור האומה לא"י[18], ברוח ד' החי וקיים לעד כימי עולם. כל אלה הלא דברים קטנים הם, ומי בז ליום קטנות, [על פי זכריה ד, י] וכמה גדולות הן התוצאות האפשריות לצאת מהם. אין אני מכוין בזה לכבודי ולכבוד בית אבא, כי"א[19] לכבודם של ישראל וישועתם, שזהו רצון ד' ע"ד[20] האמת.

מטרדות צדדיות שהנן מפסיקות אותי באמצע כתיבתי, הנני מוכרח להפסיק מכתיבתי זאת האהובה, שהיא מזכרת אותי את המעמדים שבהם הייתי מדבר באזניך את רחשי לבבי, משפע של אור ד' אשר באור תורת אמת, והנני משוה לנגד עיני את נפשך העדינה, שספגה בקרבה באהבה רוממה את כל אומר והגיון, ועתה הנני רואה אותה צועדת בגאון שם ד' להגיע אל המעלה הדרושה, להיות ממקדשי שם השי"ת[21] ושם ישראל באמת ברבים. עלה והצלח ויהי ד' עמך, כחשק לבבך הטהור ונפש ידידך עז, נאמן אהבתך מצפה לתשועת ד' על עמו בהר קדשו,

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. לע"ע - לעת עתה
9. וב"ה - וברוך השם
10. שי' - שיחיה
11. ת"ל - תודה לא-ל
12. בע"ה - בעזרת השם

13. ע"י - על ידי
14. ובחו"ל - ובחוץ לארץ
15. ע"ז - על זה
16. שא"א - שאי אפשר
17. ועי"ז - ועל ידי זה
18. לא"י - לארץ ישראל
19. כ"א - כי אם
20. ע"ד - על דבר
21. השי"ת - השם יתברך

# אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיח

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ה אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק יעקב ריינס, אב בית דין לידא

הרב קוק תומך באיחוד הישיבה שלו עם בית המדרש ש'המזרחי' מבקש להקים. ההכרה בצורך בדרך חדשה כבר התפשטה בין גדולי הארץ, וגם 'שומרי תורה' התקרבה לכך. הישיבה תייסד 'חכמת ישראל' על דרך הקדושה: היסטוריה, ביקורת, הגיון ושירה. הרב קוק מסביר שהחרם על לימודי חוץ ושפות זרות בארץ היה מוצדק לשעתו, אבל לא הוגבל בזמן. מטרת הישיבה להוציא גדולי ישראל, שישפיעו על ישראל ועל העולם השפעה תרבותית אדירה מתורת ארץ ישראל.

### עיקרי הדברים

- איחוד הישיבה עם בית המדרש של 'המזרחי'.
- חכמת ישראל על דרך הקדושה.
- החרם על לימודי חוץ בארץ ישראל - הצדקתו ומגבלתו.
- שאיפה לגדולות: גדולי ישראל והשפעה תרבותית עולמית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אד"ר[4] תרס"ח[5]. [כ"ה באדר ראשון תרס"ח (1908)]

שלו'[6] וברכה מקודש לכ'[7] מר ידי"נ[8] הרב הגאון הגדול רב פעלים מו"ה[9] יצחק יעקב ריינעס [הרב יצחק יעקב ריינס, רבה של לידא ומייסד תנועת "המזרחי"] שליט"א[10], הגאבד"ק[11] לידא יצ"ו[12].

שלו' עד העולם.

מכתב כ"ג[13] אשר הגיעני שמח לבבי. והנני רואה בעה"י[14], כי קרן ישועה הולכת ומצמיחה על ארץ חמדתנו, רק שאנחנו, אשר יד ד' וחסדו נטויה עלינו להיות מהבונים, הננו צריכים להתאמץ ולהתחזק יפה יפה. כי ב"ה פקד ד' את עמו, [על פי רות א, ו] וארצנו הק'[15] הולכת ונבנית ומתישבת לעינינו בבני', ועלינו רק לצקת רוח חן ותחנונים [על פי זכריה יב, י] על יושבי יהודה וירושלים, ולקשר את לבבות כל הפזורים ונפוצים, בין במקום, בין בדעה, למקום בית חיינו, למען יציץ ופרח ישראל, [על פי ישעיהו כז, ו] באור רוח ד' ותורתו אשר עליו, על אדמת קדשו.

והנה ע"ד[16] איחוד הישיבה עם בית המדרש אשר יבוקש מטעם המזרחי להקים בעה"י. הנני רואה הדבר מוכשר כעת הרבה, להוציא הענין הנשגב הזה אל הפועל. כי ב"ה כמה סבות, וביניהן ג"כ[17] השפעתי הדלה, גרמו שעתה כבר נתבררה ההכרה בלב רבים מגדולי אה"ק[18], שהחובה עלינו להתיצב על דרך מחודש, כדי להחזיק מעמד לתורה ולאמונה על אדמת הק' בפרט ובכללות היהדות בכלל. והאגודה "שומרי תורה", שבתחילת יסודה חשבה להרחיק ללכת ולא לסבול שום דבר תיקון שהשעה מחייבת, גם היא התקרבה להרגיש שאנו צריכים לרכוש לנו כחות חדשים למען ד' ועמו. ע"כ[19] ע"י[20] פעולות רצויות אפשר לקשר הרבה. וביחוד ע"י המגמה הראשית של הישיבה לקבע ג"כ חלק רשום מהמצויינים ביותר להעיונים הרוחניים, ליסד על דרך הקדושה אמתת חכמת ישראל לכל סעיפיה, בכל

הרחבתה, עד שלא יהיו עוד חכמת ההסתוריה והבקורת, הגיון הדעות, הפיוט וכל ענפיהם, שייכים דוקא לאותם האנשים החפצים דוקא בהירוש התורה ואמונת השי"ת[21], כ"א[22] "ליושבים לפני ד' יהי'[23] סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק". [ישעיהו כג, יח] בזה נרויח את החלק היותר גדול ממה שאנו צריכים לעשות לד' בעת כזאת, לתשועת ישראל. ע"כ ראוי לגשת אל המלאכה, להכנת הבנין, וסידור הענינים הנדרשים למעשה, ע"י עצת שלו' בחכמה ויראת ד'. ידע הדר"ג[24], שמניעה גדולה נמצאת באה"ק[25], לכל שכלול הדרוש להרים קרן של יראי ד' בחינוך הבנים ביחוד, מפני שמוחזק הרבה איסור גדול בח"ח[26], [בחרם: החרם שהטילו רבני ירושלים על לימודי חול ושפות זרות, בייחוד מאז הקמת בית הספר "למל" בשנת תרט"ז (1856)] שגדרו הרבנים שהיו בדורות שלפנינו, על כל לימוד חיצוני וכל שפה זרה באה"ק. ובאמת הי'[27] הדבר מוכרח לשעתו למי שיודע השתלשלות הדברים בפנים, וכל ענין מה שאנו יכולים לומר ע"ז[28] שגדשו סאה, הוא רק מה שלא הגבילו הדבר בזמן, ולא נתנו יד לבי"ד[29] אחר לבטל ולהתיר לפי צורך השעה, ע"פ[30] גדרי תורה ויראת ד', וגם עתה יראים הם, מפני לעז של פריצת גדר, כל חשוב באה"ק, לעשות בזה איזה דבר רשום. אמנם, אנכי העני אשר מאת ד' היתה זאת, שיהי'[31] מוטל עלי סבל עבודת הישוב החדש, אשר עין בעין אראה, שרק אם נקדים רפואה למכה, וניסד ישיבה במובן רחב וגדול, לנטע עץ חיים בלב הישוב החדש, אז יהפך הכל לברכה, הנני מוצא לעצמי חובה להעמיס עלי ג"כ את גודל הענין הזה, ואקוה שרבים גדולים וטובים יהיו עמנו לחזק ידינו בשם ד'.

ולא אמנע מהביע לכ"ג את דעתי, שהנני רואה שאנו מחויבים לשאוף דוקא לגדולות, דהיינו שנביא את הישיבה למצב כזה, עד אשר תוכל להוציא מקרבה גדולי ישראל, במובן המלא של המלה, גדולי דעה כאלה, שיוכלו לעמוד בראש השורה של ההשפעה על הכלל בישראל ובעולם, ע"י הגיונות לבבם ומעשיהם. ועפ"ז[32] אנו צריכים ליחד חלק קבוע בעד ההתיחדות להחלק הרוחני שבתורה כולה, להידיעה הרחבה והכבירה של דעת ד', בצירוף כל המכשירים הישנים והחדשים הדרושים לה, באופן שתצא ממקור הקדושה העליונה של תורת א"י[33] השפעה - --קולטורית אדירה בעולם, אשר תגיע לידי זה ש"מלכים יראו וקמו, שרים וישתחוו". [ישעיהו מט, ז] ולדבר גדול כזה אין אנו צריכים להיות בעלי דמיון נלהב, כ"א בעלי מעשה נאמנים, הדוגלים באמת בשם ד'. כי אין לשער ואין לספר מה גדול הוא אור החיים של חיי נשמות, אשר לאויר ארצנו הק', ליודעים להשתמש לאורו, וב"ה[34] כי עת לחננה, כי בא מועד. [על פי תהלים קב, יד]

לולא טרדותי הרבות הייתי מאריך הרבה על כמה ענינים פרטיים הנוגעים לענינינו. אבל כעת א"א[35] לי. ע"כ אקצר, ואחתום בברכה של מרפא וארוכה ונהורא מעליא לכ"ג וכא"ל[36], כנה"ר[37] ונפש ידידו דורש"ת[38] וקשור באהנ"פ[39],

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

קבלתי את החוברת ע"ד הישיבה ברב ת"ח[40]. מאד אשתוקק לדעת איך הדבר מסתדר. ד' יעזרנו ע"ד כבוד שמו. הנ"ל[41]

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. שלו' - שלום
7. לכ' - לכבוד
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
12. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
13. כ"ג - כבוד גאונו
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך
15. הק' - הקטן
16. ע"ד - על דבר
17. ג"כ - גם כן
18. אה"ק - ארץ הקודש
19. ע"כ - על כן
20. ע"י - על ידי
21. השי"ת - השם יתברך
22. כ"א - כי אם
23. יהי' - יהיה
24. הדר"ג - הדרת גאונו
25. באה"ק - בארץ הקודש
26. בח"ח - בחרם חמור
27. הי' - היה
28. ע"ז - על זה
29. לבי"ד - לבית דין
30. ע"פ - על פי
31. שיהי' - שיהיה
32. ועפ"ז - ועל פי זה
33. א"י - ארץ ישראל
34. וב"ה - וברוך השם
35. א"א - אי אפשר
36. וכא"ל - וכל אשר לו
37. כנה"ר - כנפשו הרמה
38. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
39. באהנ"פ - באהבת נפש
40. ת"ח - תלמידי חכמים
41. הנ"ל - הנזכר לעיל

# אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמט

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ד' מנחם אב תרס"ח - רחובות **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

הרב קוק רואה שהמחלוקת ביניהם מצטמצמת: שניהם מסכימים שיש לחמש את בני התורה בידיעות שימושיות. ההבדל הוא רק בשם: 'מחלקות תחתונות של הישיבה' או 'תלמודי תורה'. בעצם הישיבה הרב קוק מבאר שאינו מתכוון ללמוד ספרי חקירה ישנים כדי לקחת מהם 'נשק' במלחמה, אלא לקבוע לימוד של הצד הרוחני בתורה מכל מקורותיו: אמונה, אגדה, ודברי נסתר המתאימים למוכשרים לכך. זה תלמוד תורה במובנו הגבוה. הרב קוק מוכן להרכין ראש לפני גדולי ישראל, אך חוזר על הצורך בישיבה מרכזית.

### עיקרי הדברים

- הידיעות השימושיות לבני תורה.
- 'מחלקות תחתונות' מול 'תלמודי תורה'.
- לימוד הצד הרוחני שבתורה בכל מקורותיו.
- העולם עזב את הרוחניות ועתיד לחזור אליה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], רחובות, ד' מנ"א[2] תרס"ח[3]. [ד' במנחם אב תרס"ח (1908), ברחובות, שבה שהה הרב קוק בימי הקיץ]

מבין המצרים, קרן ישועה ירים, מאיר לארץ ולדרים, לכבוד הרב הגאון הגדול, תפארת עז ומגדול, כקש"ת[4] מו"ה[5] יצחק אייזיק הלוי [רבי יצחק אייזיק הלוי, בעל "דורות הראשונים", ממייסדי "אגודת ישראל"] שליט"א[6] שלו'[7] שלו' בכפילא, לכ"ג וכא"ל[8] באה"ר[9].

מכתבו הנכבד דמר הדר"ג[10] שי'[11] מיום כ' תמוז הגיעני לשמחת לבבי. והנני רואה כי הננו הולכים ומתקרבים אל המטרה, כי רוב חילוקי הדעות שבינינו אינם נוגעים לעצם הענין כ"א[12] תלויים הם בשמא בעלמא. ומזה אקוה, כי גם הענינים שעדיין עצמם מחולקים, ג"כ[13] יתבררו יותר עד שמה שיהי'[14] נוגע למעשה נעמד בעה"י[15] על נקודה אחת, לעבוד עבודת הקודש לד' ולעמו על חבל נחלתו.

אבאר דברי מעט:

הנני רואה מתוך דברי כ"ג[16], שגם הוא שי' מסכים על הצורך הגדול, שיש לנו כעת, לעשות את הבנים, המגודלים בתורה ויראת שמים, חמושים כפי ההכרח בזיון של הידיעות השמושיות, הנוגעות לצרכי החיים, למען לא יהיו הם בגדלם החלק היותר חלש מהאומה, כ"א יוכלו בעז-רוח להרים קרן בדעותיהם הטהורות ומעשיהם הטובים לעמד במעמד של כבוד והדר נגד המשחיתים המהרסים את כל חומות בית ישראל, השורפים את כל מועדי אל בארץ. [תהלים עד, ח] ההבדל ביניהם איננו א"כ[17] אלא בשם: אנכי קורא לאלה המחלקות, שבהן נהיה מושיטים לתלמידים את הידיעות השמושיות, ביחד עם היסוד העקרי של תורה ויראת שמים במדה היותר רחבה האפשרית, בשם "המחלקות התחתונות של הישיבה", וכ"ג קורא לאלה "בתי ספר נמוכים" או "בתי ת"ת". הננו בכל לב מסכים לשינוי-שם

זה, רק שהדבר יעשה ביסודו, והמחלקות הללו תהיינה כפרוזדורים, להביא את הטובים שבתלמידיהם אל הישיבה, שאליה עינינו נשואות.

בעצם הישיבה, כבר אמרתי במכתבי הקודם, שכל מגמתי היא שבה יהי'[18] מקום רק לתורה, אבל לתורה במובן הרחב והמקיף שלה, הכולל את כל חלקיה, בין מצדה המעשי, בין מצדה העיוני והרוחני. וע"ז[19] כנראה אין כ"ג מסכים, ומה שאני קורא גופי תורה, ועורג להכניסם בסדר הלימוד הקבוע, כפי הנראה שקורא אותם כ"ג "דברי חקירות ישנות שאינם לא מעלים ולא מורידים בימינו אלה". ובזה הנני מוצא את עצמי מחוייב לברר מעט את דברי, למען נתיצב, כאשר אקוה, גם בנקודה עיקרית זאת על מצב אחד.

כשאני אומר, שהננו צריכים ללמוד גם את הצד הרוחני שבתורה בדרך תלמוד קבוע, ושבזה תלויה היא ישועת הדור, אינני חושב כלל לצמצם את מגמתי על איזה ספרים מיוחדים, לא אחרונים ולא ראשונים. אין כונתי ללמוד את "האמונות והדעות" לרס"ג, את המו"נ[20] והכוזרי [ספרי ההגות של רבי סעדיה גאון, הרמב"ם ("מורה נבוכים") ורבי יהודה הלוי] ודומיהם, כשהם לעצמם, כדי ללמוד את הדעות שבהם, למען שנקח מהם זיין ללחום מלחמתנו. ידעתי גם אני רוב הענינים שבספרים היקרים הללו שעבר זמנם, הרבה מהם באמת נתבטלו מפני שנתבטלו יסודותיהם הפילוסופיות, וחלק גדול מהם, אע"פ[21] שבאמת ראויים הם ללמוד וללמד, מפני שהם רעיונות נצחיים שאינם יכולים להתבטל מפני כל תמורה מדעית שבעולם,

אבל העולם נעתק מכל המרחב העיוני הזה מפני שעזב את כל המחשבות הרוחניות, ויבחר לו את חכמת החיים והמעשה תחתם. אמת הדבר, שהחסרון של השמן הרוחני שבמחשבותיו מעיק עליו הרבה, ומאבד את כל החן והעדן של חוג החיים, אשר על כן ברור הוא שסופו לשוב ולחפש בנרות את האוצר הרוחני אשר זנח, בהחפזו לתפש בידו את חומר החיים, אבל דבר זה הוא חזיון שרק יחידי סגולה יראו אותו, ולא נוכל עדיין לצאת עמו בפומבי אל שוק החיים. ע"כ[22] אינני מדבר בשביל טנדנציה מעשית, כי"א בשביל חובת תלמוד תורה במובנה הגבוה, שסוף הכבוד לבא, ובזה אינני מוציא מן הכלל שום צד, מכל הצדדים שנמצאו אתנו באוצר הרוחני שבתורה, בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ[23], מן הראשונים ומן האחרונים, בין מן הפילוסופים, בין מן המחקרים, בין מהמקובלים, בין מבעלי האגדה והדרוש, בין מבעלי המוסר והעבודה. כולם יחד הם לנו מקצע גדול בתורה, שחובת ת"ח[24] בזמננו גדולה היא לדעת אותם. כמובן נכנסים גם בכלל זה כל צדדי החקירה של המדע ההיסתורי לכל צדדיו, שספרי כתר"ה[25] המה בימינו הראשים שלהם. וכשם שהעושר של ההלכה משתלם הוא ע"י[26] ידיעת כל השיטות כולן, בין שהן מוסכמות להלכה ובין שהן דחויות, מפני שרבוי הידיעה והכרת הגוונים המרובים והשונים מחכים את הלומד להיות עושה את עצמו, שיעשה בעצמו אדם מקורי, היודע לזרות ולהבר, להכריע ולחדש, - כמו-כן העושר האגדי, לא במובנו השטחי, כמו שעשו חכמי אשכנז, וכשם שנוהגים בעלי הסימינארים, [בתי המדרש לרבנים בגרמניה, שלמדו את התורה בדרך מחקרית] כי"א במובנו העמוק והפנימי, הנקנה ע"י יגיעה ותלמוד קבוע, המחובר עם קדושה ויראת שמים טהורה של עוסקים בתורה לשמה, הוא מכשיר את האדם להיות בעצמו איש חי חיים רוחניים

וקדושים, באופן שיהיו יכול לחדש מעצמו דרכים רבים ונשגבים, להאיר באורה של תורה, בכל הצדדים שהדור צריך להם בימינו, ממש כאותם הענינים והפעולות שעשו הגדולים הקדמונים וחשובי האחרונים בזמניהם.

אין אנחנו יכולים להעלים עין מכל הצעקה המרה, שצווחו גדולי העולם, בין המקובלים, בין הפילוסופים, בין בעלי המוסר והעבודה, על העזיבה הרוחנית, שיסוד הקובלנא הננו מוצאים בתורה, בנביאים ובכתובים, ובדחז"ל[27] כולם. דעת אלהים, אהבתו ויראת הרוממות, הבאה מתוך הכרה וידיעה המשובצת ברגשות חיים ומלאים המתחדשים לבקרים, הוא היסוד הפנימי, לכל העולם כולו, לכל החיים, לכל המטרות של כל התורה והמצות, של כל התלמוד וההלכה, אשר אם הוא כאן הכל כאן. הסבה, אשר הניעה את לב מהרסי העולם לקצץ בנטיעות ולהפוך את הקערה [לקצץ בנטיעות – לכפור (על פי חגיגה יד)] בהכחשת הקבלה, בפנימיותה היא רק מה שנחשך העולם מדי דור ודור מכל מאור פנימי, הבא דרך צינורות הרוחניות. ע"כ חדלה האהבה מתוך מיעוט הידיעה, ומתוך יבשת הרגש פסקה החבה, ומתוך שנתבטלה האהבה יצאה הרשעה לקצץ את חבלי היראה, שנעשו למעמסה, ולא מצאה ע"ז[28] יכולת כ"א בהכחשות רשעיות ובוריות. ואם היתה האהבה נמשכת מתוך קדושת הנפש וחיבורה לאורה של תורה, ע"י כח ההגיון הרוחני, המתחבר עם עומק ורחב של ההלכה המעשית, לא היתה באה כלל לידי מדה זו, וממילא היתה מרגשת שהפיכות הסדרים שלה בהצעת הדורות, שעשתה אותם פלסתר, לא יועילו כלל להפר חק ולנתק מוסרות. למשל, כשם שלענין קדושת שמירתנו את יסוד שיעורי התורה אין לנו שום הפרש אם השיעורין הם הלל"מ[29], כמסקנת הבבלי (יומא פ'), או שבאמת הם תקנת ב"ד[30] של יעבץ, וכפשטם של דברי הירושלמי דריש פאה, [ירושלמי פאה א, א] לדעת רבי יונה ורבי הושעיא, מפני שעיקר הכל היא קבלת האומה, ומתוך קבלת האומה הננו מקיימים בטהרה גם דברים שהם באמת תקנות של דורות אחרונים, כחדר"ג[31] ותקנות שו"ם[32] [חרם דרבנו גרשום, ותקנות קהילות שו"ם – שפירא, וורמייזא ומגנצא] וכיו"ב[33], כן אין לנו הפרש בדבר יחושנו בקדושת אמונתנו לתורה שבע"פ, בין אם נחתמה המשנה בדורות קדמונים או אחרונים, וכיו"ב התלמוד. אלא שהלב הכשר המלא קדושה ואהבה לתורה ומצות, הנובעת מתוך אהבת ד' ודרכיו, המחוברת באהבת ישראל ובצפיה לישועתו ולכבודו על אדמת הקודש, אשר הפליא לו צור עולמים לנחלת עולמים, הלב הזה הוא רואה את הדברים בחוש ישר, ומוצא בקרבו בהבנה פנימית את הסקירה הנאמנה בשלשלת הדורות והשפעותיהם הרוחניות. ע"כ לא יעלה על דעתו כלל לאחר את המוקדם, אע"פ שלא הי'[34] נוגע לענינו כחוט השערה. והלב אשר נתרוקן מכל קודש מבקש תואנות, וחושב במהומת זדונו, אולי יקל לו לבא למטרת ההריסה ע"י הפיכת סדרי המעשים והדורות. ואם נעזוב את הלב בריקניותו ולא נחייהו במאור הפנימי, הנובע מקדושת טל של תורה, המחיה את הנשמה בעדן אהבת שם ד' ואהבת עמו ונחלתו, ע"י התגבורת הרוחנית של שביעה גדולה מכל הצדדים הרוחניים שבתורה. כשהם דוקא מחוברים לכל התלמוד המעשי הרחב והעמוק, ע"פ[35] הסדרים של רבותינו הראשונים והיותר מובחרים של גדולי האחרונים, כדברי כ"ג, אם הריקניות תשאר במעמדה, אז אם גם עשרת מונים נחסם לפני הרשעה את הדרך של הפרצות התאריכיות, תמצא לה חבלי שוא אחרים במה להמשך אל כל דחי. ע"כ יחד עם הדרך

הסלולה, אשר הישיר כתר"ה בחקר ההיסתוריה, ע"פ סדר הלימוד הישר בגופי תורה, של תורה שבכתב ושבע"פ[36], במשנה ובתלמודים וכל אבזרייהו, מוכרחים אנו לצרף את כל הצדדים הרוחניים אשר אמרתי, לדעתם, להבינם ולהרגישם, ולהוציא על פיהם לקח ותלמוד להחיות לב דור אחרון. וחלילה חולין הוא לנו לדמות בית נכון ונשא, המיוסד על פי רוח קדוש וטהור זה, לבתי הסימינארים המערביים, שאפילו הטובים שבהם עשו את מלאכתם לחכמות חיצוניות ולנימוסי הטרקליניות המערבית עיקר, ותורתם ויראתם טפלה. ולא המיסדים כולם אשמים בדבר, כי הלא היו מהם ג"כ צדיקים וגדולים בתורה לפי הערך אלא שכבר נשחתה היהדות האשכנזית והמערבית בכלל, בתחילה, ע"י המאשרים המתעים שקדמו בדור שלפני פנינו, עד שלא מצאו להם גם ישרי-הלב ידים וחומר נכון על מה לבנות את היסודות היותר עקריים, לקומם את התורה ואת היהדות בכלל על יסודות נאמנים. והננו זוכרים אותם לטובה על החלק אשר הצילו מכליון חרוץ, אע"פ שרחקה מאד עבודתם מהמגמה של החזרת עטרה ליושנה, כדרך שעשו אנשי כנה"ג[37], שברכו את שם ד' הגדול, מ"מ[38] עשו מה שהי'[39] ביכלתם לעשות. ואנחנו, אמנם אם לא נאחר את המועד, אם נחיש את מעשנו פה באה"ק[40], כעת בעוד יש לנו ת"ל[41] חומר הגון וטוב, יהדות בריאה ורעננה, אלפים ורבבות שלמי אמוני ישראל, אוהבי תורה ומסורים לברית ד' לעמו ונחלתו בכל לב ונפש, נעשה ונצליח. אנחנו לא נהי'[42] כעת צריכים לקשט את ת"ח העומדים בראש היהדות דוקא בכל קישוטי הבל של נוסח אשכנז, אשר ממילא מוכרח הוא ע"פ רוב שיתרוקן מתורה ומיראה, כ"א להעמיד לנו ת"ח מובהקים, שעיקר יתרונם הוא גדולת תורתם ויראתם, אלא שעם זה יהיו אנשים מן הישוב, אנשים חיים ומלאים עז וחיל, בעלי שפה ודבור, בעלי תרבות ודרך ארץ, לא באופן מגוהץ ומבורק של דקדוקי עניות תורה, כ"א באורח תפארת הראויה לת"ח[43], שהיתה מעולם נחלה לישראל, טרם כסה החושך ארץ אחרי הגזירות האחרונות האיומות והבלבולים הרוחניים העצומים, של שנות ת"ח ות"ט ותקופת הש"צ שר"י וכל הנגעים אשר נמשכו אחריהם.

העיקר בהישיבה צריך שיהי' הרוח השלם והמלא, רוח הקדושה והעז. לפעמים נמצא כמה מקצעות, שא"א[44] ללמד אותם בעצם היכל הישיבה, מפני שאינם שוים לכל נפש, ויוכלו להמשיך ולחקות את הראויים אותם שאינם ראויים לכך. זה מסור כמובן למנהיג ראשי, הנותן לבו לעדרים, אבל שכל המגמה תהי'[45] להעמיד לישראל על בסיס היהדות הנאמנה אנשים שלמים בכל מלא אור התורה והחיים, דבר זה מוכרח.

והלימוד הרוחני של התורה, בתור חלק רשום הנדרש כראוי, אף אם לא הי' נהוג בדורות הראשונים, שלא היתה המחלה הרוחנית גדולה כ"כ[46], גם אז היינו חייבים לחדש אותו ולקבעו, אבל באמת קבוע וקבוע הי' מראש מקדם. וכי יוכל לעלות על דעתנו, שכל ההגדות כולן והמדרשים, שבהם גנוזים אוצרות חיים של גנזי תורה, חכמות רוחניות ונשגבות, אלא שנתעלמו במעטפות מפני כמה מטרות, אשר כבר בארו אותן הראשונים האפשר הוא שלא היו למדים אותם עם הראויים להם בכל הודם וזהרם הפנימי. ובדורות האחרונים למדו כמה מגדולי ישראל באורח קביעות את התלמוד הרוחני, אם בדרכים של חכמי הקבלה, או בדרך המחקר והמוסר, אבל למדים היו בדרך הרחבה הראוי לעשות

פירות ופרי פירות, אלא שאז עוד לא הי' המצב מחייב להרחיב כ"כ את הדברים, כמו שלא הי' המצב מחייב כ"כ להסיר את המעקשים מדרך התולדה וסדרי דברי הימים, מפני שלא היו הדברים כ"כ מסוכסכים, טרם באו פריצים ויחללום.

אין אני אומר, שכל בני הישיבה יהיו מלומדים גדולים בכל המקצעות. זהו דבר למעלה מן היכולת. יחידי סגולה יכולים להולד בכשרונות כאלה, שיוכלו להיות סופגים את כל הצדדים, אבל הרוב יתפרדו כ"א למקצע שלו, ואין אדם לומד כ"א ממקום שלבו חפץ. אבל בכללות הישיבה חייבת היא לתן לאומה כל מה שחסר לה, וכיון שבין כל הדברים המושכים את הלב בזמננו, והפועלים הרבה על החיים, היא הספרות והשירה מוכרחים אנחנו לראות שגם בזה המקצע יהי' לנו משלנו, ולא תהי' עוד ברית כרותה שכל בעל כשרון ספרותי, וכל משורר מפורסם, מוכרח הוא להיות כופר ופושע-ישראל למפרע. את מגדל-תרמית זה אנו חייבים להרוס, ולהראות לכל באי עולם את ההוד השירי והנועם הספרותי, אשר יפרחו בהיותם משוקים ממקור חיי האומה הטבעיים והנאמנים, מקור מים חיים ד'.

ובמה שנוגע לרבנים במושבות, אע"פ שא"א הדבר שתעגנה המושבות, עד אשר יוכלו לצאת מהצעירים שבחניכי הישיבה ראויים להוראה ולרבנות הישוב החדש, מ"מ אפשר לתקן הדבר ע"י מה שניקח מבחירי תלמידי הישיבות מירושלים, מצפת ומטבריא, אחדים ת"ח הגונים, וע"י[47] שימוש של שנה ושנתים יהיו כבר מורגלים בההנהגה, הדרושה לרבנות המושבות, ובתהלוכות החיים המתקבלות בהן. ואם ימצא לנו ע"ז די יכולת נוכל לבוא במשך זמן קצר אל המטרה, להושיב רבנים הגונים, שיהיו לחן ולתפארת במושבות, ושדבריהם ונימוסיהם יהיו מתקבלים יפה, ויוכלו לפעול הרבה להרמת קרן היהדות, ויהיו סוללי דרך לחניכי הישיבה הגמורים, אשר יצאו חמושים בכל אותם דרכי הזיין, שבני הדור החדש הבאים לכבוש את א"י[48] מתגדרים בהם, באופן יותר שלם ומשוכלל בעה"י.

כללו של דבר, אין אני מוצא בין השקפותינו מחיצה גדולה. ובדבר אשר יהלמני צדיק חסד, [על פי תהלים קמא, ה] להיות שומע לעצה, הנני מודיע בזה לכ"ג, שהנני רחוק מאד מהעמיד על דעתי שום דבר בחפזון, וכל מה שהנני מכריע, ביחוד בעניני הכלל שהם עומדים ברומו של עולם, איננו בא כ"א ע"י עיון גדול בכל הצדדים וצדי צדדים, ובכונה מיושרת לשם שמים, בלא שום פני' חלילה, ואחר כל אלה הנני מוכן להרכין ראשי לפני כל ראשי עם ד' העסוקים גם הם בכל לב ונפש בשאלות הנוגעות להקים תורת ד' ובריתו בישראל, כדי לכונן יסודות אשר יבנה עליהם היכל ישועת ד' לעמו על ארץ חמדתו.

הנני חוזר עוד הפעם את דברי, שראשית מעשנו לתיקון אה"ק[49] בזמנינו צריכה להיות מתחלה דוקא מישיבה חדשה, גדולה ומרכזית לישוב החדש. והבוחר בתורת חיים, יראנו בתחיית תורתו ועם קדשו על אדמת הקודש, וירים קרן לעמו ויראיו באמת.

ברוך יהי' כ"ג מר שליט"א ברב טוב חסד וברכה, ויזכה להאיר עיני ישראל בספריו היקרים לאורך ימים טובים, ויתענג על טוב ד' על אדמת הקודש, בראש שבי ציון ברנה וצהלה, [על פי ישעיהו לה, י] בבא לציון גואל, [על פי ישעיהו נט, כ] מלכם לפניהם וד' בראשם, [מיכה ב, יג] כנפשו הגדולה ונפש מוקיר רוממות ערכו, מושיט לו ברכתו באה"ר מהרר' ארץ חמדה,

## הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
4. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. באה"ר - באהבה רבה
10. הדר"ג - הדרת גאונו
11. שי' - שיחיה
12. כ"א - כי אם
13. ג"כ - גם כן
14. שיהי' - שיהיה
15. בעה"י - בעזרת השם יתברך
16. כ"ג - כבוד גאונו
17. א"כ - אם כן
18. יהי' - יהיה
19. וע"ז - ועל זה
20. המו"נ - המורה נבוכים
21. אע"פ - אף על פי
22. ע"כ - על כן
23. שבע"פ - שבעל פה
24. ת"ח - תלמידי חכמים
25. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
26. ע"י - על ידי
27. ובדחז"ל - ובדברי חכמינו זכרונם לברכה
28. ע"ז - על זה
29. הלל"מ - הלכה למשה מסיני
30. ב"ד - בית דין
31. כחדר"ג - כחרם דרבנו גרשום
32. שו"ם - שפיירא, וורמייזא ומגנצא (תקנות קהילות שו"ם)
33. וכיו"ב - וכיוצא בזה
34. הי' - היה
35. ע"פ - על פי
36. ושבע"פ - ושבעל פה
37. כנה"ג - כנסת הגדולה
38. מ"מ - מכל מקום
39. שהי' - שהיה
40. באה"ק - בארץ הקודש
41. ת"ל - תודה לא-ל
42. נהי' - נהיה
43. לת"ח - לתלמידי חכמים
44. שא"א - שאי אפשר
45. תהי' - תהיה

46. כ"כ - כל כך
47. וע"י - ועל ידי
48. א"י - ארץ ישראל
49. אה"ק - ארץ הקודש

# אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנט

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ג' שבט תר"ע - יפו **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ

הרב קוק מתכוון לייסד ביפו 'קיבוץ' של צעירים מוכשרים, כדי להדריכם ביראת שמים, בלימוד ישר ובהשפעה בחן ובכבוד. בינתיים אפשר לקבל ארבעה בחורים, והרב קוק מבקש מהרב חרל"פ שמות של צעירים מתאימים.

### עיקרי הדברים

- ייסוד חבורת צעירים מוכשרים ביפו (ראשית הישיבה).
- בקשה להמלצות על תלמידים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' שבט תר"עין.

שלו'[4] וברכה לעד לכבוד ידיד לבבי הרה"ג[5] הנחמד אוצר תוי"ר[6] מוהריי"מ[7] חרל"פ[8] [הרב יעקב משה חרל"פ, תלמידו וידידו של הרב קוק] שליט"א[9]. יברך ד' חילו וכא"ל[10] ויאושר בארץ חיים בכט"ס[11].

יקרת מכתב ידי"נ[12] כת"ר[13] שי'[14] הגיעני. ויה"ר[15] שימלא ד' כל משאלות לבו הטהור לטובה, וישיג תמיד אך טוב וחסד, ששון ושמחת לבב, וברכת ד' תהי'[16] על נוהו תמיד.

אחלה בזה מאת כבוד אהובי. כאשר תקותי לשמו ית'[17] שאזכה ליסד איזה קיבוץ של צעירים בעלי כשרון [ייסוד הישיבה ביפו] פעה"ק[18], כדי להדריכם בדרך ד', ביראת-שמים אמיתית, בסדר לימוד ישר, ובהכשר להיות משפיעים השפעת קודש בדרך של יושר לב, אומץ רוח ושלוה פנימית וחן וכבוד בהליכות החיים. ולעת עתה נוכל לקבל בעה"י[19] ארבעה בחורים, אם ימצאו מוכשרים כראוי. ובצירוף עם אחדים מוכשרים שישנם עמנו באיזה ערך עכ"פ[20] יהי'[21] יסוד לכינוס הקודש בחסד עליון ב"ה. הנני פונה בזה לכבוד ידי"נ, שאם לא ימנעוהו מניעות, מצד המצב וכיו"ב[22], יכתב נא לי שמותיהם. של איזה צעירים מוכשרים, אשר ידעם, וביחוד אם הם מרוצים לבא, ונראה להוציא את הדבר מכח אל הפועל בעה"י, וזכות הרבים יהי' תלוי בכת"ר[23].

אחתום בברכה וכ"ט[24], כנה"ר[25] ונפש ידי"ע[26] דוש"ת[27] באה"ר[28].

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. הרה"ג - הרב הגאון
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מוהריי"מ - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ (למשל: יעקב + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

8. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. וכא"ל - וכל אשר לו
11. בכט"ס - בכל טוב סלה
12. ידי"נ - ידיד נפשי
13. כת"ר - כבוד תורתו
14. שי' - שיחיה
15. ויה"ר - ויהי רצון
16. תהי' - תהיה
17. יתי' - יתברך
18. פעה"ק - פה עיר הקודש
19. בעה"י - בעזרת השם יתברך
20. עכ"פ - על כל פנים
21. יהי' - יהיה
22. וכיו"ב - וכיוצא בזה
23. בכת"ר - בכבוד תורתו
24. וכ"ט - וכל טוב
25. כנה"ר - כנפשו הרמה
26. ידי"ע - ידידו עוז
27. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
28. באה"ר - באהבה רבה

# אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכח

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** י"ב אלול תר"ע - יפו **נמען:** הגביר חיים הכהן

הרב קוק מבקש תמיכה בישיבה המרכזית לישוב החדש שהחל ביפו. היא נחוצה כגשר בין הישוב החדש לישן. חסרה בארץ ישיבה שבה צעירים לומדים כמה שנים ויוצאים לחיים, ולא רק ישיבה של מקבלי תמיכה לכל חייהם. הישיבה תחנך בתורה, בדעת ובאהבת האומה והארץ, ותלמידיה יהיו בעלי הופעה נאה. המורה שם טוב גפן נוסע לגייס כספים.

### עיקרי הדברים

- הישיבה המרכזית ביפו.
- ישיבה לתקופה ולא לכל החיים.
- חינוך לתורה, דעת ואהבת הארץ.
- שליחות שם טוב גפן.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב אלול תרעי"ן.

שלו'[4] וברכת השנים לכבוד ידידי הגביר הנכבד, איש אשר רוח בו, מר חיים הכהן נ"י[5].

מאז אשר נזדמן הדבר שטיילנו ארוכות וקצרות בעניינים נכבדים, שאחד מהם הוא דבר תוצאות יסוד הישיבה, [הוצאות ייסוד הישיבה ביפו] שהנני מוצא בע"ה[6] שנחוץ מאד ליסדה פה בתור ישיבה מרכזית פעיה"ק[7] והמושבות, כלומר לישוב החדש של עם ד' באי"י[8] בכללו. ודבר כבודו הי'[9] אלי אז שנדבר בענין יקר זה מתוך הכתב בעה"י[10], עצרתי את דברי ולא באתי בכתובים עם כבודו בזה, לעוררו להיות פועל במעשה והשפעה על החוג הנכבד שלו בנידון דנן, עד אשר עלתה בידי ב"ה יסוד התחלה, הנותנת כעת תקוה לשגשוג הענין, כפי תקותי ותקות טובי בני עמנו, המצפים להטבת מצב ישוב אי"י[11] בחומר ורוח, בימין ד' רוממה.

הישיבה מוכרחת היא להברא, בשביל הרמת ערכו של הישוב החדש [היישוב החדש: המושבות ותושבי יפו, שעלו מאז ראשית חיבת ציון; לעומת היישוב הישן, יהודי ירושלים וערי הקודש] והגדלת חבתו ברבת בני עמנו. הישוב הזה אינו יכול כעת להתמזג עדיין עם הישוב הישן אם לא ע"י[12] מעבר כזה, שיוכל לספוג ממנו את הטוב שבו ולהשפיע עליו ג"כ[13] מזה.

בכלל חסרה לנו באי"י ישיבה שצעירים ילמדו בה משך קצוב של שנים ויצאו ממנה בתור אנשים שקנו להם קנין תורה חשוב, לבא אח"כ[14] לאיזה מטרה בחיים. זאת חסרה לנו באי"י. בני הישיבות לפי המובן הרגיל, הם אנשים שנכנסו בישיבה, לומדים בפי"ע[15] ומקבלים תמיכה כל ימיהם. נכבד הדבר הזה לגבי ירושלים והישוב הישן, אבל הוא דבר שאינו מתאים כלל להתביעות של הישוב החדש, ושל הנוהרים אליו. חוץ מזה אנו צריכים ישיבה שתכלכל בהשפעה רוחנית את חניכיה, כלומר לא רק קיבוץ של לומדים מעצמם, כי"א[16] תלמידים מקשיבים ומתחנכים, ויחד עם זה מתחנכים בחינוך ישר

של תורה, של דעת ושל חבה לאומית לאומה ולארץ, בכריכה הגונה עם אור תורה ויראת שמים, שכפי תכונת הדור אי אפשר בלא זה, ביחוד-בישוב החדש.

מחונכים כאלה צריכים להיות מונהגים בהנהגה יפה ונעימה במראה חיצוני יפה והגון, נוסף על ההסתגלות הפנימית לאור תורה ומדות טובות.

כל זה ומכשירים רבים זולתם דורשים הוצאה רבה וחשובה, אשר אקוה שימצאו לנו אוהבי ישראל וארץ ישראל, היודעים לחבב את התורה ויסודתה בהררי קודש, בתור ראשית אונים לתחית האומה וצפיית ישועתה, שהם יעבדו אתנו שכם אחד להוציא די כח לכונן את העבודה הגדולה הזאת ולהגדיל פעלה.

איני צריך להיות מרבה דברים לפני לבו הער והנח לקלוט אל תוכו כל דבר אצילי וקדוש. בטוח אני בעה"י ע"פ[17] הכרתנו שעלתה יפה בע"ה בהיותו עמנו פה ובטוהר רוחו, שיאבה להיות מראשי העובדים לטובת המוסד אשר זה מעט הוסד, ועליו להרחיב צעדיו ללכת מחיל אל חיל [תהלים פד, ח] בע"ה. והנה נוסע בזה הרב החכם הנעלה, אחד ממורי הישיבה מר שם טוב גפן [הרב שם טוב גפן, ממורי הישיבה ביפו] נ"י, בטח יתקבל בכל אותות אהבה מכבודו ויתן בטובו את ידו לו, והי'[18] לזכרון טוב בהיכל ד' ואדמת הקודש ותחייתה עדי עד. והי' שלו' וברכה כנה"ר[19] ונפש דושו"ט[20] ברגשי כבוד ואהבה נאמנה,

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. נ"י - נרו יאיר
6. בע"ה - בעזרת השם
7. פעיה"ק - פה עיר הקודש
8. בא"י - בארץ ישראל
9. הי' - היה
10. בעה"י - בעזרת השם יתברך
11. א"י - ארץ ישראל
12. ע"י - על ידי
13. ג"כ - גם כן
14. אח"כ - אחר כך
15. בפ"ע - בפני עצמו
16. כ"א - כי אם
17. ע"פ - על פי
18. והי' - והיה
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. דושו"ט - דורש שלומו וטובו

# אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שלט

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ב מרחשוון תרע"א - יפו **נמען:** שם טוב גפן (שליח הישיבה)

דיווח על התקדמות הישיבה: הרב קוק הוסיף שלושה שיעורים בשבוע בספר הכוזרי. הצטרף תלמיד מירושלים. ד"ר אליאס, מורה מפתח תקווה, בא לשיעור בחושן משפט ומשפיע על הדור הצעיר. נוסד בפתח תקווה מכון להכשרת מורים, ותלמידיו יבואו לישיבה פעמיים בחודש. עשירים יראי שמים בגרמניה עומדים לשלוח את בניהם.

### עיקרי הדברים

- התקדמות הישיבה.
- שיעורים בכוזרי.
- השפעה על פתח תקווה ועל מכון המורים.
- תלמידים מגרמניה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב מרחשון תרע"א[4].

לכ'[5] ידידי הרה"ח[6] הנעלה ומפואר מו"ה[7] שם טוב גפן נ"י[8], שלו'[9]

וברכה.

מכתביו היקרים קבלנו. כן השילוח השני, ונמסר לב"ב כפי החשבון.

ע"ד[10] הישיבה, [הישיבה הקטנה שייסד הרב קוק ביפו] ב"ה סימני קדמה איכותית נראים במפעלנו. כעת הוספתי את המקצע החביב והיסודי של לימוד חכמת דתנו הקדושה, הפנימית, בהגידי שלשה שיעורים בשבוע את הכוזרי [ספר "הכוזרי" לרבי יהודה הלוי] ע"פ[11] הרצאותי בהרחבה ב"ה.

תלמיד צעיר בעל כשרון מירושלים נתוסף לנו. ואחד מהמורים של הת"ת[12] דפתח-תקוה, ד"ר[13] אליאס, בא בכל עש"ק[14] לשיעור חו"מ[15], והרי הוא ג"כ[16] ת"ל[17] מקבל השפעה רוחנית ממוסדנו, וחוזר ומשפיע ב"ה בגאון ד' על הדור הצעיר שבמושבה החשובה והגדולה שביהודה הנ"ל[18]. והפרי ב"ה כבר ניכר לטובה. נוסד ג"כ ע"י[19] ד"ר אויערבאך [ד"ר משה אויערבך, מחנך בפתח תקוה] וד"ר[20] אליאס הנ"ל בפ"ת[21] מכון לחינוך מורים, שמשתלמים בו איזה צעירים בעלי כשרון, והוסכם שיבואו אלינו ג"כ פעמיים בחדש, להסדר בסידור הרוחני והמוסרי הראוי למטרתנו הכללית. מכל אלה הסעיפים יחד ת"ל הולכת אבוקת האור ומתגדלת, וב"ה[22] בפנים אחרות מביטים כבר הרבה רחוקים על הדת והיהדות, מעת אל עת אשר יופיע יותר אור מגמתנו, וכ"ז מוסיף און ואמץ בלבבי להתחזק בשם ד' להגדלת פעלנו.

כן הובאו ידיעות ע"י ד"ר ענגיל, שמעשירי אשכנז היראים מתעתדים לשלוח לנו מבניהם המצויינים. יאספו נא נדחי עם קודש הנושאים עין אל עז ד', אל טוהר אור תורה, ויקימו לנו אבן בוחן ופינת יקרת

בהררי קודש, בעת התעוררות תחית עם ד' ונצח ישראל.

את המכתב הכללי, תחת הנאבד, הנה שלחנו, וע"ד[23] הדפסתו אם יודיע כ"ת[24] שהוא מוכרח נדפיס בל"נ[25].

ע"ד שנוי שם מישיבה למדרש, מצדי איני מוצא בזה תוכן, אבל דברים שבטעם לעולם אינם שוים לכל.

הנני חותם בברכה באה"ר[26] כנה"י[27],

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. לכ' - לכבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. מו"ה - מורנו הרב
8. נ"י - נרו יאיר
9. שלו' - שלום
10. ע"ד - על דבר
11. ע"פ - על פי
12. הת"ת - התלמוד תורה
13. ד"ר - דוקטור
14. עש"ק - ערב שבת קודש
15. חו"מ - חושן משפט
16. ג"כ - גם כן
17. ת"ל - תודה לא-ל
18. הנ"ל - הנזכר לעיל
19. ע"י - על ידי
20. ודו"ר - ודוקטור
21. בפ"ת - בפתח תקוה
22. וב"ה - וברוך השם
23. וע"ד - ועל דבר
24. כ"ת - כבוד תורתו
25. בל"נ - בלי נדר
26. באה"ר - באהבה רבה
27. כנה"י - כנפשו היקרה

# אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שנ

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** י"ט אדר תרע"א - יפו **נמען:** הגביר זליג פרסיץ

הרב קוק מבקש תמיכה בישיבה, שמחנכת צעירים מוכשרים בעומק ההלכה ובדעת ה' ובחכמת האמונה. רק מקיבוץ שני אלה יצאו תלמידי חכמים שיועילו לאומה. הניסיון הוכיח שהתלמידים עולים במעלות, ויש להרחיב את הישיבה בכמות ובאיכות. הרב קוק מבקש שפרסיץ יעודד גם גבירים אחרים.

### עיקרי הדברים

- בקשת תמיכה בישיבה.
- שילוב הלכה ואמונה.
- הצלחת התלמידים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט אדר תרע"א[4]. [י"ט באדר תרע"א (1911)]

שלו'[5] וברכה מקודש, להדרת כבוד ידידי הרב הגביר האדיר כליל תפארת, תורה ודעת ויראת ד', מוהר"ר[6] זעליג פערסיץ [הגביר זליג פרסיץ ממוסקבה, מתומכי הישיבה של הרב קוק ביפו] שליט"א[7], וכל בני משפחתו היקרה, יתענגו על רב טוב, לאורך ימים טובים.

אחדשה"ט[8] באהבה נאמנה, ידידי, גבירי. מאז אשר נתכבדתי בבקורו הנעלה, בהיותו עמנו בקודש, ובתוך יתר הדברים הנוגעים לעניני הכלל, במעמד התורה והיהדות באה"ק[9], נגענו ברעיון החזקת הישיבה אשר החילותי בע"ה[10] להניח אבן פינתה, [הישיבה הקטנה שייסד הרב קוק ביפו] לפי רוחי ותקותי, מצאתי את כבוד ידידי למבין הגיגי ותמים דעים עמדי בדבר המטרה הראשית של ישיבה כזאת, בתכונתה המיוחדת לה, ביחוד לצורך הישוב החדש, ולמצב זמננו על אדמת הקודש בכלל.

כעת הגיע הזמן, שהנני מוצא לנכון לשוב ולהעיר את כבודו, לקחת חבל הגון, כברכת ד' עליו, ביסוד הדבר וכלכלתו. יודע הוא, ידידי, את ישעי וחפצי, לחנך באה"ק צעירים, בעלי כשרון, בחינוך של מעלה הגונה בעומקה של הלכה, ובהגיון דעה והשכל באור ד' וחכמת האמונה, אשר רק מקיבוץ שני אלה יחדו יצאו לנו בדורנו ת"ח[11] מובהקים, שיהיו ראויים להועיל למעמד האומה והיהדות הנאמנה, ולבצר את מעמדם באה"ק, וממנה תוצאות לטובה לחו"ל[12] בדרך סיבובי. הנסיון הראני, ב"ה, עד כמה נכונה היא מסילתי זאת במעשה, כמו שהיא יפה בעיון. הצעירים, מתי המספר, מקשיבי לקחי, הולכים ב"ה ועולים במעלות הקודש, בשני המקצועות היסודיים שבתורה המעשית והעיונית, ועם זה הולכים הם ונעשים אנשים משוכללים, מופלגי תורה ודעת ויראת ד'. הכרח הוא לי כעת להרחיב אפילו את הכמות של בני הישיבה, וק"ו[13] שהאיכות צריכה עוד להתרחב, כדי לתפוס את המקום והמעמד הראויים להתפקיד שלה באה"ק. כבודו אשר הצהיר את פניו למטרתי הקדושה בכלל, ואשר במעט הזמן אשר הספיק לנו לדבר ע"ד[14] הפעולה הזאת, הספיק לרוחו הבהיר לעמוד על אפיה של כונתי ולהכיר את ערכה, אין לי ספק שיבא כעת בסעדו הנכון לפי צורך הענין, להחזיק את המעמד

בהוה, ולהגדילו בעתיד, ועם זה אקוה כי לא רק עושה יהיה מצדו, אלא גם מעשה לדבר לטובת הענין עם סיעת גבירי עמנו, יראי ד' וחושבי שמו, רעיו ומיודעיו, המסוגלים לתפס את הצד הנעלה שיש במטרה זו של ישיבה ברוחה המיוחד לה, המתאימה לאין קץ למצב השעה באה"ק, והעלולה לפתח מקור חיים לאור תורה ויראת ד' טהורה, בתוכיות בנין אה"ק[15], וצמיחת ישועת האומה בתוכה.

איני מטפל כעת לדבר בפרטים, וגם לא בהגדרת הישיבה בכללה, כי חושב אנכי נאמנה שלב מבין של כבוד הדרת ידידי, כבר קלט בסקירתו הישרה, את הדרוש לחפץ ההסכמה, וההתעוררות לפעול ולעבוד לטובתה.

בבטחוני לשימת לבבו לדברי אלה, בע"ה, הנני חותם בברכה מקודש, כנפשו הגדולה ונפש ידידו עז, דורש שלומו וטובו כה"י[16],

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. שלו' - שלום
6. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ק - בארץ הקודש
10. בע"ה - בעזרת השם
11. ת"ח - תלמידי חכמים
12. לחו"ל - לחוץ לארץ
13. וק"ו - וקל וחומר
14. ע"ד - על דבר
15. אה"ק - ארץ הקודש
16. כה"י - כנפשו היפה

# אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תלז

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"א סיון תרע"ב - יפו **נמען:** הגביר חיים כהן

הרב קוק מבקש תמיכה בישיבה לישוב החדש, שתכלול לימוד שיטתי של 'חכמת הדת הרוחנית', שתאיר את כל מהלך הלימודים ותמלא את הריקנות שטובי האומה חוששים ממנה. הרב קוק מצרף את התוכנית הכללית.

### עיקרי הדברים

- הישיבה לישוב החדש.
- לימוד חכמת הדת הרוחנית.
- בקשת תמיכה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א סיון תרע"ב[4].

שלו'[5] רב לכבוד ידידי הרב הגביר הנכבד, הוגה דעות, נדיב לב ודורש טוב, מו"ה[6] חיים כהן [ר' חיים כהן, נדבן] נ"י[7], וכא"ל[8] יתברכו בכל טוב,

אלופי וחביבי,

מאז אשר הזמין ד' לידינו להפגש בארץ חמדתנו ותכנתי את רוח כבודו בתור אחד מהמצויינים אשר עדינות רוחם ואצילות נפשם תעודדם לבקש אופקים רחבים למעשה הטוב, ביחוד על שדמות ישראל, אז הסכמתי לגלות לפני הדרתו את מחשבתי, אשר שנים רבות אצורה היתה עמדי, שהנני מוצא את ההכרח גדול מאד, להחל בישובנו החדש בארץ ישראל, ביסוד ישיבה שתהיה מתאמת לתוכן החיים שהישוב המתרקם לעינינו צריך לשאוף אליו. והיסוד החדש, שאנו חייבים להכניס בתוכן הלמודים של הישיבה, הוא התרגולת ללמודי חכמת הדת הרוחנית, [לימודי האמונה והמחשבה] שתחל מיסודותיה התחתיים עד שתלך הלוך והתרחב, הלך ועלה. ונקודת-אורה זו, מוכרחת היא שתאיר ג"כ[9] את המהלך כולו, של הסדרים והלמודים, עד שנוכל לקוות על ידה למילוי חשוב של הריקניות הנוראה, שטובי האומה נפחדים ממנה. במחזה החיים של ישובנו ביחוסו לעצמו, וביותר ביחוסו להאומה כולה ובסיס תקות דורים שלה.

אנכי עם כל עניי הרוחני, מצאתי לעצמי חוב קדוש שלא להתיאש ממחשבת הגשמת רעיון זה. ובע"ה[10] החילותי לנטוע את ראשית המטע, ואני צריך כעת לבקש לי תומכי יד, באופן שאוכל להרחיב את הצעדים, לשכלל את הענין, בהרבות תלמידים, ובהגדלת ערכם של כל הסניפים המתיחסים להוציא אל הפועל מחשבה רבה זו, בצורה חשובה.

הנני מוצא, שכבודו יהיה אחד מראשי העוזרים על ידי לעבוד בקודש, והנני שולח לוטה בזה פתקת הפרוגרמה הכללית והמקוצרת, שהיא מבארת את מגמת פני, ושהיא עלולה להתרחב ולהיות כלי

חמדה לישראל, לפי ערך העזרה שישפיעו לזה לבבות נאמנים לעם ד' ודגלו.

והנני בזה חותם בברכה נאמנה ורגשי כבוד נעלים מאד,

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. ג"כ - גם כן
10. ובע"ה - ובעזרת השם

# אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרפה

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** י' אייר תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק מבקש פרטים על בריאותו ועל האקלים, ומבקש שיכתוב את חידושיו ואת השיעורים שהרצי"ה מעביר, ואולי גם פירוש על 'שיר הכבודי'. בישיבה נוספו צעירים מירושלים ומפתח תקווה, שמוצאים עניין בשני השיעורים.

### עיקרי הדברים

- בקשה לפרטים.
- כתיבת חידושים.
- הישיבה מתפתחת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' אייר תרע"ד[4]

בני חביבי שליט"א[5],

שמחתנו במכתבך, ישר כחך. אמנם מעטת קצת מפרטי ארחות חייך, ביחוד בדבר הבריאות, ואם הנך מסוגל להאקלימה הקרירה האירופית, [לאקלים הקר של אירופה] ועוד עוד. כמה דאפשר להודיע מפרטים ופרטי פרטים הכל חביב ויקר עד לאחת.

מה מאד אשמח אם תמצא עת להעלות על ספר את כל הגיוני לבבך בין מה שהנך מחדש לעצמך, בין מה שאתה מתעורר בעת הלימוד עם המקשיבים לדבריך, וכשיקבץ איזה קונטרס מזה תשמחני בהם בדברים נאמרים על הסדר. בשמחה הייתי מקדם אם היית מעלה את הרגשותיך על שיר-הכבוד [הפיוט "אנעים זמירות"] כסדר, ותהיה עבודה קטנה אבל שלמה.

כמו-כן מסדר למודך אני צמא מאד לדעת בפרטיות, בקודש ובחול. יחזקך ד' ויאשר חילך לאורייתא, [ויישר כוחך לתורה (ארמית)] בצהלת נפש ובשמחת לבב, בנהורא מעליא ובריות גופא. [באור עליון ובבריאות הגוף (ארמית, מתפילת "יקום פורקן")]

קשה לי במכתבי זה למלא גם קצת מחפצך-חפצי לדבר ע"ד[6] עניני שאלותיך ודברי חפץ בכלל מפני הטרדא והיגיעה.

ב"ה הקיבוץ שלנו [הישיבה הקטנה של הרב קוק ביפו] נסתדר קצת יותר מבזמן העבר. נתוספו אחדים מירושלים ומפ"ת[7], ובכללם הם צעירים נחמדים, מוצאים ענין בשני השיעורים, ושוקדים בעצמם בגמרא ופוסקים, יתן ד' להצלחה.

ב"ה על החוה"ש[8] אשר עמנו כולנו, כה לחי, ויוסיף המוסיף ב"ה תוספת ברכה וכט"ס[9] ויזכנו לראות בטוב ד', בהאיר אור עליון על ציון ומקראיה, ועל כל נשמה ורוח, וכל בשר יברך שם קדשו בתודה וקול זמרה, בתתו מציון ישועה לישראל תפארתו. [על פי ישעיהו מו, יג]

והנני בזה חותם בברכתי ממעמקי לב ונשמה, מנשקך אביך,

**אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. ע"ד - על דבר
7. ומפ"ת - ומפתח תקוה
8. החוה"ש - החיים והשלום
9. וכט"ס - וכל טוב סלה